

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

6

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė

Artūras Dubonis

6

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius, 2018

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Darius Baronas
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Zenonas Butkus
(*Vilniaus universitetas*)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mathias Niendorf
(*Greifswaldo universitetas*)

Rimvydas Petrauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Irena Valikonytė
(*Vilniaus universitetas*)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

TURINYS

Artūras Dubonis

Pratarmė	9
----------------	---

Straipsniai

Laimontas Karalius

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos knygų rūšys (1522–1540): kaita ir tęstinumas	11
Types of the Grand Duchy of Lithuania Chancellery Books (1522–1540): Changes and Continuity. <i>Summary</i>	61

Darius Baronas

Pirmieji Vilniaus pranciškonų geradariai: 1522 m. Žygimanto Senojo privilegijos tyrimas	65
The First Patrons of Vilnius Friars Minor Conventual: A Study of King Sigismund the Old's Charter of 1522. <i>Summary</i>	100

Mindaugas Klovas

Privačios fundacijos ir donacijos stačiatikių cerkvėms bei vienuolynams Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje	101
Private Foundations and Donations to Orthodox Churches and Monasteries in the Grand Duchy of Lithuania in the Late 14th–early 16th Century. <i>Summary</i>	141

Karolis Čižauskas

Didiko valdžia, humanistai ir raudonas vaškas: Mikalojaus Radvilos suteiktis žemioniui Jonui Slavskiui	143
A Nobleman's Rule, Humanists and Red Wax: Mikalojus Radvila's Grant to Landowner Jan Sławski. <i>Summary</i>	170

Darius Antanavičius

Nežinomos XVI a. vidurio Kauno miestiečių apeliacijos valdovo teismui, įrašytos Lietuvos Metrikos Palenkės vaivadijos knygoje	173
The Unknown Appeals of the mid-16th Century Kaunas Citizens to the Assessors' Court and the Court <i>in Relationibus</i> in the So-called Voivodeship of Podlachia Books of the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	225

Darius Vilimas

Iš Kauno pavieto žemės teismo kasdienybės. Pavieto vazniai XVI a. pabaigoje	227
Everyday Matters in Kaunas Powiat Land Court. Powiat Voznys in the Late 16th Century <i>Summary</i>	248

Inga Ilarienė

Viešųjų notarų veikla Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyskupijose XVI a.	251
Activities of Notaries Public in the Dioceses of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th Century. <i>Summary</i>	307

Tomas Čelkis

Kirviu ir kaltu: nekilmingųjų ženklai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XV–XVI a. šaltiniuose	309
With an Axe and a Chisel: Signs of the Base-Born People in the Grand Duchy of Lithuania Sources of the 15th–16th Century. <i>Summary</i>	332

Adam Stankevič

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo tribunolo raštvedyba: bylų registrų knygos	333
Record Keeping of the Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania: Case Registration Books. <i>Summary</i>	358

Publikacija*Jonas Drungilas, Mindaugas Šinkūnas*

1680 m. lietuviška priesaika dėl Svobiškio dvaro žemių	359
--	-----

Recenzijos

<i>Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae</i> , parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas, Joniškis: Žiemų pradas „Simkala“, 2014. – 36 p.	
<i>Sėlos aktai = Acta Seloniae</i> , parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas, Pasvalys–Joniškis: Pasvalio krašto muziejus, Žiemų pradas „Simkala“, 2015. – 64 p. (<i>Darius Baronas</i>)	369
A. И. Груша, <i>Документальная письменность Великого Княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.)</i> , Минск: Беларуская навука, 2015. – 465 с. (<i>Mindaugas Klovas</i>)	374
<i>Полоцкие грамоты XIII – начала XVI века</i> , подготовили А. Л. Хорошкевич (отв. ред.), С. В. Полехов (зам. отв. ред.), В. А. Воронин, А. И. Груша, А. А. Жлутко, Е. Р. Сквайрс, А. Г. Тюльпин, Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2015. Т. 1 – 851, [12] с.; Т. 2 – 520, [2] с.; илл.; 6 генеал. табл.; 2 кар. (<i>Vita Diemantaitė</i>)	381
Santrumpos	385
Apie autorius	387
Autoriams	389
Guide for Authors	393

PIRMIEJI VILNIAUS PRANCIŠKONŲ GERADARIAI: 1522 M. ŽYGMANTO SENOJO PRIVILEGIJOS TYRIMAS

Darius Baronas

Lietuvos istorijos institutas

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvos istorikai ėmė aktyviai tirti krikščionybės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje istoriją¹. Pasirodo tyrimų, kuriuose įvairiais aspektais nagrinėjamas Lietuvos christianizacijos procesas². Lietuvos katalikų Bažnyčios vyskupijų ir parapijų tyrimai jau yra susiklostę į palyginti turtingą tradiciją³,

¹ M. Jučas, *Krikščionybės kelias į Lietuvą: etapai ir problemos*, Vilnius, 2000; *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2006; S. C. Rowell, „Was fifteenth-century Lithuanian Catholicism as lukewarm as sixteenth-century reformers and later commentators would have us believe?“, *Central Europe*, 2010, vol. 8, no. 2, p. 86–106; S. C. Rowell, „Kaip šaukė, taip ir atsiliepė: XV a. lietuvių katalikų gyvenimas ir pagonybės liekanų mitas“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2012, p. 295–320.

² M. Ščavinskas, *Kryžius ir kalavijas: Krikščioniškų misijų sklaida Baltijos jūros regione X–XIII amžiais*, Vilnius, 2012. Taip pat žr. *Krikščionybės raidos kontekstai Žemaitijoje*, Vilnius, 2010; M. Bumblauskas, *Žemaitijos christianizacija ir pagonybės veiksny (XV–XVI a.)*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2014; D. Baronas, S. C. Rowell, *The Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*, Vilnius, 2015. Lietuvos christianizacijos tematiką plėtoja ir archeologai: E. Svetikas, *Alytaus kapinynas: Christianizacijos šaltiniai*, Vilnius, 2003; E. Svetikas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacija XIV a. pabaiga – XV a.: Archeologiniai radiniai su krikščioniškais simboliais*, t. 1–2, Vilnius, 2009; G. Vėlius, *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje*, Vilnius, 2005; A. Kuncėvičius, R. Jankauskas, R. Laužikas, R. Augustinavičius, R. Šmigelskas, „Rytų Lietuvos teritorinis modelis I–XV a.“, *Lietuvos Archeologija*, 2013, t. 39, p. 11–40.; R. Jonaitis, *Civitas Rutenica Vilniuje XIII–XV a.* Daktaro disertacija, Klaipėda, 2013; I. Kaplūnaitė, *Vilniaus miesto katalikiškoji dalis XIV–XVI amžiaus pradžioje*. Daktaro disertacija, Klaipėda, 2015.

³ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań, 1972; G. Błaszczyk, *Diecezja żmudzka od XV do początku XVII wieku. Uposażenie*, Poznań, 1992; G. Błaszczyk, *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój*, Poznań, 1993.

kuri toliau plėtojama naujais darbais, rodančiais šios tyrimų srities aktualumą ir vis kitaip atsiveriančius socialinės istorijos aspektus⁴. Atidžiau imtas tirti Lietuvos miestuose, visų pirma Vilniuje, viręs religinis gyvenimas⁵. Išnagrinėti diduomenės atstovų motyvai XV a. funduojant bažnyčias⁶. Lietuvos katalikų dvasininkijai skirti prozopografiniai tyrimai padeda rasti kokybiškai naujam, konkrečiais duomenimis parentam požiūriui į dvasininkų luomą⁷. Tarp pastarojo meto šaltinių publikacijų visų pirma minėtinas S. C. Rowello 2015 m. išleistas šaltinių rinkinys, kuriuo siekiama rekonstruoti pirmosios Vilniaus vyskupijos vizitacijos šaltinių korpusą⁸. Darius Antanavičius pradėjo leisti Vilniaus katedros kapitulos aktų knygas⁹. Bendra susidomėjimo krikščionybės istorija banga neaplenkė ir Lietuvoje nuo XIII–XIV a. veikusių katalikų vienuolių. Aktyviausiai tiriama pranciškonų istorija. Šio elgetaujančio ordino vienuolių indėlį platinant katalikų tikėjimą ir kuriant krikščionišką kultūrą XIV–XVI a. pagrįstai galima gretinti su jėzuitų vaidmeniu poreformacinio laikotarpio Lietuvos istorijoje¹⁰. Pranciškonų vaidmenį pradinio Lietuvos christianizacijos laikotarpiu (iki protestantų Reformacijos) atspindi ir palyginti gausus dokumentinių šaltinių kiekis, gerokai viršijantis tuos liudijimus, kurie liko nuo benediktinų ar regulinių atgailos kanauninkų¹¹. Laiko tėkmėje dauguma pastarųjų ordinų dokumentacijos, susijusios

⁴ T. Jaszczolt, „Fundacje kościelne na Podlasiu do końca XV wieku“, *Kościół a państwo na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim. Źródła i stan badań*, oprac. M. Kietliński, K. Sychowicz, W. Śleszyński (*Wspólne dziedzictwo ziem północno-wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, 4), Białystok, 2005, p. 13–48; M. Jučas, *Lietuvos paraprijos XV–XVIII a.*, Vilnius, 2007; V. Kamuntavičienė, „Gardino dekanato paraprijų fundacijos XV–XVII a.“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*, p. 321–343; D. Baronas, „Žemaičių Krikštas ir pirmosios parapinės bažnyčios: 1413–1417 m.“, *Žemaičių krikštas ir krikščionybė Žemaitijoje. Šešių šimtmečių istorija (Bažnyčios istorijos studijos, t. 7)*, Vilnius, 2014, p. 9–31.

⁵ S. C. Rowell, „XV a. vyskupų atlaidos raštai Vilniaus katedrai ir miestui: tekstas ir kontekstas“, *Lietuvos pilys*, 2007, t. 3, p. 94–104; D. Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, *Bažnyčios istorijos studijos*, 2016, t. 8, p. 9–46.

⁶ R. Petrauskas, „Didikas ir patronas: LDK diduomenės bažnytinės fundacijos XV a.“, *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje*, sud. J. Boruta, V. Vaivada, Vilnius, 2011, p. 161–183.

⁷ *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, par. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 2), Vilnius, 2009. R. Bružaitė, *Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapinė dvasininkija XV–XVI a. trečiajame ketvirtyje*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2012.

⁸ *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae. Vilniaus kapitulos archyvo Liber IIb atkūrimas*, sud. S. C. Rowell, Vilnius, 2015.

⁹ *Acta capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis saec. XVI–XVIII. Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a.*, t. 1: 1502–1533, par. D. Antanavičius, D. E. Staškevičienė, Vilnius, 2018.

¹⁰ Plg., S. C. Rowell, „Was fifteenth-century Lithuanian Catholicism“, p. 89.

¹¹ Apie benediktinus žr. T. M. Trajdos, „Fundacja opactwa benedyktyńów w Starych Trokach“, *Analecta Cracoviensia*, 1987, t. 19, p. 245–254; M. Kanior, „Dzieje opactwa benedyktyńskiego w Starych

su Lietuva, buvo sunaikinta. Tą patį galima teigti ir apie daugelį ankstyvųjų Lietuvos pranciškonų vienuolynų (Lydos, Ašmenos, Kauno, Drohičino, Pinsko). Išimti sudaro Vilniaus – svarbiausios Lietuvos pranciškonų buveinės – vienuolynas. Dėl XVII–XVIII a. negandų ir XIX a. carinių represijų bei vienuolyno uždarymo 1864 m. didelė dalis dokumentų buvo arba sunaikinta, arba išblaškyta ir šiuo metu saugoma įvairiuose Lenkijos ir Lietuvos archyvuose. Mano įsitikinimu, Vilniaus pranciškonų archyvo bendruosius bruožus galima rekonstruoti, o išlikusių medžiagą – suregistruoti. Akivaizdu, kad toks darbas – ne šio straipsnio užduotis, tačiau žengti dar vieną konkretų žingsnį šia kryptimi manome esant tikslinga¹².

Ankstyvąją Lietuvos pranciškonų istoriją pastaruoju metu aktyviausiai tiria S. C. Rowell, Marekas A. Dettlaffas OFMConv. ir šių eilučių autorius. Šio straipsnio temai ypač svarbūs Rowello straipsniai, paskelbti 1999 ir 2006 m.¹³ Taip pat naudingi ir Kamilio Kantako OFM¹⁴, ir jau minėto Dettlaffo tyrimai, nors jie ir skirti bendresnio pobūdžio Lietuvos pranciškonų istorijos klausimams¹⁵. O Rowello tyrimuose keliami mūsų anonsuotai problematikai artimiausi klausimai, susiję su pranciškonų įsitvirtinimu Vilniaus mieste. Minėtuose straipsniuose detalai parodoma, kokie buvo ryšiai tarp pranciškonų sielovados, skirtos savo rėmėjams, ir šių materialinės paramos Vilniaus pranciškonų vienuolynui. Taip pat parodytas sąmoningos Vilniaus pranciškonų pastangos savo žemėvaldą koncentruoti netoli Vilniaus, Kenoje, Medininkų paviete. Šiame straipsnyje mums labiausiai rūpės ne vien pranciškonų geradariai, bet ir kiti dalykinius ryšius su pranciškonais palaikę asmenys. Tiek pirmu, tiek antru atveju visi šie žmonės mums rūpės pirmiausia kaip tam tikros socialinės grupės atstovai, todėl sieksime nustatyti, kuriuos iš jų galima priskirti valdančiajai dinastijai, diduomenei,

Trokach (1405–1844), *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sud. L. Jovaiša, Vilnius, 2008, p. 17–44. Apie regulinius atgailos kanauninkus žr. D. Baronas, „Pal. Mykolo Giedraičio gyvenimas ir jo kultas Lietuvoje (XVI – XIX a. pradžia)“, *Šventieji vyrai, šventosios moterys: Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, sud. M. Paknys, Vilnius, 2005, p. 241–263. T. M. Trajdos, „Najstarsze fundacje dla kanoników regularnych od pokuty w diecezji Wileńskieje“, *Nasza Przeszłość*, t. 119, 2013, p. 21–66.

¹² Pateikdami šio straipsnio Priedus nr. 2 ir nr. 3 tęsiame S. C. Rowello pradėtą darbą. Plg., S. C. Rowell, „Winning the living by remembering the dead? Franciscan tactics and social change in 15th century Vilnius“, *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sud. A. Bumblauskas ir R. Petrauskas, Vilnius, 1999, p. 104–115.

¹³ Be tik ką cituoto straipsnio, žr. dar ir S. C. Rowell, „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje XV a.: Vilniaus pavyzdys“, *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.*, sud. D. Baronas (*Studia Franciscana Lithuanica*, t. 1), Vilnius, 2006, p. 32–53.

¹⁴ K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. 1: 1237–1517, t. 2: 1517–1795, Kraków, 1937–1938.

¹⁵ M. A. Dettlaff, „Pranciškonų vienuolynas ir švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčia Vilniuje (XIV–XVII a.)“, *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje*, p. 54–81; M. A. Dettlaff, *Bracia Mniejsi Konwentualni (Franciszkanie) w Wilnie do 1864 roku (Studia Franciscana Lithuanica, t. 6)*, Vilnius, 2017.

bajorijai ar miestiečiams. Nėra sunku nustatyti, kokie kunigaikščių sluoksniu ar diduomenės atstovai rėmė Vilniaus pranciškonus, o išskirti smulkesnius bajorus ar nekilingųjų luomo atstovus iš vėlyvųjų viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų LDK „nebyliosios daugumos“ yra kur kas sudėtingesnis uždavinys¹⁶. Jau dabar akivaizdu, kad dauguma pranciškonų rėmėjų, suteikusių jiems žemės valdų arba užtikrinusių nuolatinę paramą natūra, priklausė kilmingajam (bajorų) luomui, tačiau iki šiol nėra detalizuota atitinkamų valdų geografinė išsklotinė, kuri šiuo aspektu leistų apčiuopti Vilniaus pranciškonų traukos („įtakos“) arealą. Taip pat iki šiol dar nebuvo atliktas tyrimas, kuris leistų išskirti aktyviausius pranciškonų rėmėjus (konkrečius asmenis ar gimines). Tam bus pasitelkti struktūrinio ir statistinio tyrimo metodai. Reikia pažymėti ir tai, kad savo darbe naudosimės 1522 m. privilegijos originalu, tiksliau ir adekvačiau perteikiančiu asmenvardžius ir (ar) vietovardžius negu vėlesnio laikotarpio nuorašai¹⁷. Tad šios privilegijos turinio nagrinėjimas, tikimės, leis patikimiau identifikuoti vienos ar kitos giminės atstovus. Ne visi 1522 m. privilegijos duomenys yra patekę į mokslinę apyvartą. Šį savotišką trūkumą suvokiame ne kaip poreikį gausinti faktografiją, bet kaip progą pasireikšti šiuo metu aktualiose mokslinėse diskusijose. Viena tokių – klausimas dėl Vilniaus vyskupijos pradinio kūrimosi tarpsnio. Tad nuo šio klausimo ir pradėsime šito straipsnio dėstomąją dalį.

Dėl Vilniaus vyskupijos pradžios

Vilniaus vyskupijos kūrimasis tiek, kiek leidžia mūsų dienas pasiekę negausūs šaltiniai, yra palyginti nuodugnai ištirtas. Kaip žinia, 1387 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila Lietuvos Krikšto proga išdavė net tris privilegijas, kuriomis paklojo teisinius pamatus LDK krikščioniškajai visuomenei¹⁸. 1387 m. vasario 17 d. privilegija Jogaila sukūrė medžiagines egzistavimo sąlygas naujai kuriamai Vilniaus vyskupijai¹⁹. Vyskupijai įsteigti buvo būtinas popiežiaus

¹⁶ Šiame sakinyje pavartota metafora pasiskolinta iš: A. Я. Гуревич, *Средневековый мир: Культура безмолвствующего большинства*, Москва, 1990.

¹⁷ Visas šios privilegijos tekstas dar nebuvo paskelbtas. Trumpos ištraukos skelbtos: *Kodeks Dyplomatyczny Katedry i Diecezji Wileńskie* (toliau – *KD*), t. 1: 1387–1507, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, Kraków, 1948, nr. 22, p. 37–38 (Hanulo suteiktis), nr. 119, p. 141–142 (Ldk Vytauto suteiktys).

¹⁸ *KD*, nr. 1, p. 1–6. Daugiau apie tai žr. E. Gudavičius, *Lietuvos istorija*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius, 1999, p. 166–169; J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 4: *Nauji horizontai: Dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius, 2009, p. 117–139.

¹⁹ *KD*, nr. 1, p. 4–6.

pritarimas, todėl tik tas metas, kai Poznanės vyskupas Dobrogostas įvykdė popiežiaus Urbono VI (1378–1389) pavedimą ir kanoniškai įsteigė Vilniaus vyskupiją, laikomas Vilniaus vyskupijos pradžia. Manoma, kad tai turėję įvykti 1388 m. antroje pusėje²⁰. Ilgą laiką šia data nebuvo abejojama, lygiai kaip nebuvo keliamas klausimas dėl pirmojo Vilniaus vyskupo Andriejaus veiklos Vilniuje pradžios. Vis dėlto pastaruoju metu tam tikras abejones dėl šių dalykų tikrumo suformulavo lenkų istorikas Marekas D. Kowalskis. Šiam istorikui Vatikano archyve pavyko aptikti iki tol tik fragmentiškai žinotą bulę, popiežiaus Bonifaco IX (1389–1404) adresuotą vyskupui Andriejui²¹. Iki tol ši bulė nebuvo sulaukusi deramo tyrėjų dėmesio, nes prieš daugelį amžių kažkam iš popiežiaus kanceliarijos registru išplėšus atitinkamą lapą, šios bulės pradžia atsidūrė *Registra Lateranensia* t. 2463, o pagrindinė turinio dalis – *Registra Lateranensia* t. 5. Šio dalyko išaiškinimas ir trūkstamos dalies aptikimas laikytini neabejotinai didelės reikšmės laimėjimu, ypač turint omenyje menką išlikusių ankstyvųjų Vilniaus vyskupijos šaltinių bazę. Šia bule popiežius Bonifacas IX patvirtino savo pirmtako popiežiaus Urbono VI sprendimą patenkinti vyskupo Andriejaus 1386 m. vasario 20 d. prašymą leisti jam, kaip vyskupui, naudotis dviejų beneficijų – Klodavos parapijos ir Kališo prepozitūros – pajamomis. Nors ši popiežiaus Bonifaco IX bulė datuota 1389 m. lapkričio 9 d. (pirmąja šio pontifikato diena), ji veikiausiai, kaip teigia Kowalskis, buvo išduota kažkuriuo metu tarp 1390 m. gegužės 30 d. ir spalio 20 d.²² Dalyko įdomumas glūdi tame, kad šioje bulėje Andriejus Jastrembecas tituluojamas ne Vilniaus, bet (vis dar) Sereto vyskupu. Pastebėjęs šį dalyką ir atidžiau patyrinėjęs diplomatikos požiūriu dideliais trūkumais pasižymintį (be vietos, be datos, be liudininkų sąrašo) Poznanės vyskupo Dobrogosto vardu išduotą Vilniaus vyskupijos įsteigimą liudijantį dokumentą (tradiciškai datuojamą 1388 m. antrąja puse), Kowalskis mano, kad iki pat 1390 m. vidurio Andriejus vis dar tebebuvo Sereto vyskupas, o patį kanonišką Vilniaus vyskupijos įsteigimą siūlo nukelti į 1390 m., o gal net ir į 1391 m. pirmąją pusę²³.

Tokie spėjimai, nors jie ir pateikiami tik kaip „atsargi hipotezė“, kelia rimtų abejonių pirmiausia todėl, kad jie grindžiami įsivaizdavimu, kaip turėjo (neklusdama, be užsikirtimų) veikti Romos kurijos kanceliarija. Nors ir pačiam minėto straipsnio

²⁰ KD, nr. 13, p. 24 (1388 m. antroji pusė); T. Krahel, „Zarys dziejów (archi)diecezji Wileńskiej“, *Studia Teologiczne*, 1987–1988, t. 5–6, p. 12–13; *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p. 50, 61.

²¹ M. D. Kowalski, „Nieznany dokument papieski dla Andrzeja, pierwszego biskupa Seretu i Wilna, i powstanie biskupstwa wileńskiego“, *Studia Źródłoznawcze*, t. 53, 2015, p. 129–134.

²² Ten pat, p. 125.

²³ Ten pat, p. 128 ir 132.

autoriui ne paslaptis, kad ir popiežiaus kanceliarijoje pasitaikydavo biurokratinio darbo broko, savo argumentacijoje šiam dalykui jis nesuteikė didesnės reikšmės, teigdamas, kad jeigu 1390 m. vyskupas Andriejus jau būtų buvęs Vilniaus vyskupas, jis niekaip nebūtų galėjęs turėti Sereto vyskupo titulo²⁴. Vis dėlto čia, mūsų manymu, turime reikalą su abejotinos vertės argumentacija, kuri remiama prielaidomis apie tai, „kaip turėjo būti“. Tokios rūšies argumentai priskirtini prie silpniausios istorijos moksle naudojamų argumentų kategorijos. Šiame straipsnyje užteks pažymėti, kad Bonifaco IX 1390 m. išduota bulė fiksavo 1386 m. pradžios vyskupo Andriejaus kanoninį statusą, todėl, bent mums, nenuostabu, kad į per tą laiką pakitusią faktinę Andriejaus padėtį nebuvo atsižvelgta. Iš paties Bonifaco IX bulės turinio matyti, kad jis norėjo *tik* patvirtinti savo pirmtako sprendimą patenkinti 1386 m. Sereto vyskupo Andriejaus prašymą. Specifinis tyrimas, kuriuo būtų pamėginta išsiaiškinti, kaip veikė to meto Romos kurijos kanceliarija panašiais komplikuotais (vyskupo perkėlimo ir pan.) atvejais, žinoma, padėtų geriau suprasti, kiek šis vyskupo Andriejaus atvejis buvo tipiškas ar netipiškas, tačiau toks tyrimas mus vestų pernelyg toli nuo šio straipsnio pagrindinės temos. Vis dėlto jau dabar aišku, kad paėmus su Vilniaus vyskupija susijusių ankstyvųjų dokumentų (1387–1390) visumą, galima išvelgti tam tikrą koliziją tarp kanonų teisės principų ir realios praktikos. Tačiau tokia nedermė neturėtų stebinti. Juk jeigu visą gyvenimo įvairovę diktuočių bažnytiniai kanonai, akivaizdu, kad nebūtų įvykusi nei Didžioji Vakarų schizma (1378–1417), nei protestantų Reformacija ir t. t., ir pan. Taip pat negalima pritarti Kowalskio teiginiui, kad kaip Vilniaus vyskupas Andriejus minimas tik nuo 1391 m. rugpjūčio 30 d.²⁵ Šis tyrėjas be reikalo nuvertino jam pačiam, aišku, žinomą 1387 m. birželio 1 d. Obolcų bažnyčios fundacinę privilegiją, kurioje nurodomas Andriejaus titulas – Vilniaus vyskupas²⁶. Šiame kontekste svarbi ir mūsų nagrinėjamos 1522 m. privilegijos teikiama informacija.

Užsiminus apie Hanulo suteiktą Vilniaus pranciškonams, pažymima, kad tai daroma leidus Lietuvos aukščiausiajam (sic!) kunigaikščiui Skirgailai ir Vilniaus vyskupui Andriejui. Ne mažiau svarbu pažymėti, kad ta pačia proga pažymėta Hanulo turėta pareigybė – Vilniaus vietininkas. Todėl mes pritariame lenkų istoriko Władysława Semkowicziaus dar 1930 m. pareikštai nuomonei, jog toks dalykas rodo, kad šis dokumentas išduotas tuo metu, kai Hanulas vis dar ėjo Vil-

²⁴ Ten pat, p. 127–128.

²⁵ Ten pat, p. 131.

²⁶ Plg., ten pat, p. 131, nuoroda nr. 52 ir *KD*, nr. 9, p. 19 (1387 m. birželio 1 d.).

niaus vietininko pareigas²⁷. Tiesa, Semkowiczius teigė, kad šis dokumentas turėjo būti išduotas iki 1387 m.²⁸, tačiau griežtai žiūrint, *terminus ante quem* turėtų būti 1387 m. birželio 1 d., t. y. tas metas, kai Obolcų bažnyčios fundacinėje privilegijoje Vilniaus vietininku buvo įvardintas Andriejus Goštautas²⁹. Kebliau nustatyti, kokią datą reikėtų laikyti *terminus post quem*, nes nėra aišku, kada vyskupas Andriejus atvyko į Vilnių. Labiausiai tikėtina, kad tai galėjo įvykti jau 1386 m. pabaigoje, kai karalius Jogaila atvyko į Lietuvą ir ėmė ruošti oficialiai savo šalies krikšto akcijai³⁰. Netrukus 1387 m. vasario–kovo mėnesiais jis paskelbė savo garsiąsias privilegijas. Kaip tik ten aprašyti įvykiai kūrė, mūsų nuomone, palankiausią kontekstą Hanului, vis dar einančiam Vilniaus vietininko pareigas, atlikti pranciškonų rėmėjo vaidmenį. Todėl iš naujo aptarę ir pasvėrę seniai žinomus duomenis ir ano meto aplinkybes, susijusias su Hanulo suteiktimi Vilniaus pranciškonams, pirmenybę teikiame ne datavimui iki 1392 m. (paplitusiam po Jano Fijałeko ir Władysława Semkowicziaus *Kodeks dyplomatyczny* pasirodymo), bet jos datavimui 1387 m. pradžia arba bent jau pirmąja 1387 m. puse. Įvertinę tiek šios suteikties, tiek Obolcų bažnyčios fundacinės privilegijos duomenis galime daryti išvadą, kad tik atvykęs į Lietuvą (1386 m. pabaigoje–1387 m. pradžioje) Andriejus Jastrembecas Vilniuje, o tikriausiai ir kitose Lietuvos vietovėse, veikė visų pirma kaip vyskupas³¹. Manytina, kad kanonų teisės požiūriu jis tebebuvo Sereto vyskupas, bet kartu pažymėtina, kad toks dalykas jam netrukdė eiti vyskupo pareigų. Andriejaus kandidatūra į Vilniaus vyskupus buvo viešai žinomas dalykas, o formalus jo perkėlimo reikalas, manytume, buvo suvokiamas tik kaip paprastas laiko klausimas. Svarbiausia, kad Andriejus Jastrembecas turėjo vyskupo šventimus, todėl ir Vilniuje, ir kitose Lietuvos vietose jis galėjo veikti ir veikė kaip vyskupas, nelaukdamas, kol Poznanės vyskupas grynai

²⁷ Plg., W. Semkowicz, „Hanul, namiestnik wileński (1382–1387) i jego ród“, *Ateneum Wileńskie*, t. 7, nr. 1–2, 1930, p. 13 ir 16.

²⁸ Ten pat, p. 16. Taip pat datuoja: M. A. Dettlaff, *Bracia Mniejsi Konwentualni*, p. 63.

²⁹ W. Semkowicz, *op. cit.*, p. 16; *KD*, nr. 9, p. 19 (1387 m. birželio 1 d.). Tuo pačiu norime pabrėžti, kad mes nepritariame to paties autoriaus ir kun. Jano Fijałeko vėlesnei nuomonei, kad šį dokumentą reikėtų datuoti laikotarpiu iki 1392 m. rugpjūčio 5 d. (*terminus ante quem*), nes esą iki tol (Astravo sutarties) Skirgailos rankose buvo faktinė Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdžia, plg., *KD*, nr. 22, p. 37.

³⁰ Plg., A. Gašiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa, 2015 (wyd. 2), p. 37.

³¹ 1422 m. Gniezno arkivyskupas Mikalojus Trąba liudijo, kad „tūlas vyskupas“ lydėjo Jogailą kecionės į Lietuvą metu: *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, Poznań, 1855, p. 185. Istoriografijoje sutariama, kad šiuo konkrečiau neįvardintu vyskupu buvo Andriejus Jastrembecas, žr.: W. Abraham, „Polska a chrzest Litwy“, *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Kraków, 1914, p. 22; J. Ochmański, *Biskupstwo Wileńskie*, p. 7–8.

formaliai jį perkels iš Sereto į Vilniaus vyskupo sostą (1388 m.?). Taip pat turime pabrėžti, kad 1522 m. privilegijoje išsaugota konkreti dokumentinė žinia, rodanti, kad pirmasis Vilniaus vyskupas Andriejus, pats būdamas pranciškonas, rėmė savo konfratrus, besikuriančius Vilniuje.

Lietuvos valdovai

Baigiantis 1522 m., pas Vilniuje rezidavusį karalių Žygimantą Senąjį apsilankęs Lietuvos pranciškonų vikaras ir Vilniaus pranciškonų vienuolyno gvardijonas Jurgis Krokuvietis atsinešė visą krūvą dokumentų – iš viso 54 vienetus. Valdovas patenkino pranciškono prašymą patvirtinti šiuos dokumentus, todėl liepė išduoti atitinkamą privilegiją. Dėl šių dokumentų gausos ir jų turinio apimties nematyta galimybių juos iš naujo perrašyti, todėl buvo pasirinkta tik sukonspektuoti esminius dalykus nurodant dokumentų išdavėjus ir kas kur buvo suteikta Vilniaus pranciškonams.

Reikia pažymėti, kad 1522 m. Žygimantui Senajam buvo pateikti anaip tol ne visi pranciškonų turėti dokumentai, dalis ankstyvųjų XV–XVI a. pradžios dokumentų ar jų vėlesnių nuorašų yra išlikę iki mūsų dienų originalų arba nuorašų pavidalu. Todėl norint susidaryti tikslesnę bendrą Vilniaus pranciškonų rėmėjų vaizdą, reikia remtis ir šiais dokumentais. Mūsų apskaičiavimais, tokių dokumentų yra ne mažiau kaip 27 (žr. priedą nr. 3). Todėl prie 54 dokumentų pridėję dar 27, gauname gana įspūdingą ir, manytume, pakankamai reprezentatyvų dokumentų korpusą. Neabejotina, kad tokių dokumentų buvo ir daugiau. Apie dalį prarastų dokumentų tiesiogiai užsimenama 1522 m. privilegijoje, panašu, kad nemaža dalis tokių turėjo būti susiję su pranciškonams užrašytais sklypais Vilniaus mieste. Po Pirmojo pasaulinio karo pradingusiame Vilniaus pranciškonų kalendoriuje buvo užuominų ir apie dar keletą papildomų suteikčių pranciškonams³². Tačiau paskelbtuose šio kalendoriaus fragmentuose užfiksuoti duomenys yra menkai informatyvūs ir todėl į juos tolesniame tyrime nebus atsižvelgta³³. Mūsų nuomone, jie visų pirma susiję tik su vienkartinėmis aukomis, kurias vargu ar būtų galima lyginti su nekilnojamojo turto užrašymais ar nuolatinėmis žemės ūkio produktų duoklėmis iš konkrečių dvarų.

³² Z. Dunin-Kozicki, „Szczątek kalendarza Franciszkanów wileńskich z XV wieku“, *Kwartalnik Litewski*, nr. 4, 1910, p. 3–12.

³³ Plg., S. C. Rowell, „Winning the living“, p. 115.

1522 m. privilegijoje minimų dokumentų sąrašas palyginti lakoniškas: nenurodytos dokumentų datos, liudininkų sąrašai, tik pavieniais atvejais fiksuojami pranciškonų įsipareigojimai savo geradariams ir pan. Nepaisant tokio lakoniškumo, ši privilegija leidžia susidaryti bendrą vaizdą apie Vilniaus pranciškonų turėtas žemės valdas ir kitokias naudmenas, davusias nuolatinės pajamas. Taip pat šioje privilegijoje esantys duomenys padeda geriau praskleisti ankstyvasias pranciškonų vienuolyno kūrimosi Vilniaus Smėlynėje aplinkybes. Jau esame pažymėję, kad Vilniaus pranciškonų vienuolynas ir jų Švč. M. Marijos bažnyčia negalėjo atsirasti be Lenkijos karaliaus ir Ldk Jogailos žinios ir pritarimo³⁴. Bendriausiais bruožais Jogailos parama statant bažnyčias, ir parapines, ir vienuolijų (*parochiales et conventuales*), minima jo 1387 m. vasario 22 d. privilegijoje³⁵. Dar vieną netiesioginę Jogailos paramą pranciškonams galima įžvelgti tame, kad jų aktyviu rėmėju buvo artimas Jogailos bendražygis, Vilniaus vokiečių pirklių lyderis Hanulas³⁶. 1522 m. privilegijoje įsakmiai nurodoma, kad jo asmeninį žingsnį pranciškonų labai rėmė „aukščiausiasis Lietuvos kunigaikštis Skirgaila“, kuris visų pirma žinomas tuo, kad buvo ištikimas savo vyresnio brolio Jogailos bendradarbis³⁷. Nepaisant tokio skambaus Skirgailos titulo, tikroju (aukščiausiu) Lietuvos valdovu tuo metu buvo Lenkijos karalius Jogaila. Vis dėlto Vilniaus pranciškonų tradicijoje Jogaila (ar Skirgaila) nėra minimas kaip jų rėmėjas. Pranciškonų rėmėjo laurai atiteko Ldk Vytautui, kuris kaip pranciškonų vienuolyno geradarys minimas 1597 m. Donato Caputo vizitacijos aktuose³⁸. Šios tradicijos teisingumą kuo puikiausiai patvirtina tai, kad tarp 1522 m. Jurgio Krokuviečio atsineštų dokumentų buvo dvi Vytauto privilegijos. Pirmąją Vytautas pranciškonams padovanojo Papiro („Popiski“) ežerą su prie jo gyvenusiais žvejais ir jų prievolėmis. Antrąją privilegija padovanojo Vilniaus pavieta buvusį ežerą „Juzin“ su prie jo gyvenusiais žvejais ir jų prievolėmis. Šios dvi Vytauto privilegijos nepasiekė mūsų dienų, tačiau 1522 m. privilegijoje išsaugota informacija pateikia įdomią detalę, rodančią, kaip keliaujantis

³⁴ D. Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a. (Istorinė studija ir šaltiniai)*, (*Studia Franciscana Lithuanica*, t. 4), Vilnius, 2010, p. 100–102. Apie Lenkijos karaliaus Jogailos paramą pranciškonams Karūnos valdose žr. K. Katak, *Franciszkanie polscy*, t. 1, p. 304; D. Karczewski, *Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu*, Kraków, 2012, p. 274.

³⁵ *KD*, nr. 6, p. 14.

³⁶ W. Semkowicz, *op. cit.*, p. 3–12. Taip pat žr. S. C. Rowell, „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje“, p. 37.

³⁷ Plg., J. Nikodem, *Witold wielki ksiązę litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430)*, Kraków, 2013, p. 150–151.

³⁸ „Via et methodus facilis cura ac ingenio R. P. Joannis Donati Caputo artium et S. T. D., provincialis Poloniae nec non commissarii generalis Ordinis Minorum Conventualium. Relationes visitationis inceptae Cracoviae 22 Octobris A. D. 1597“, žr. Archiwum Franciszkanów w Krakowie, sygn. E–I–364, p. 170.

valdovo dvaras paveikdavo konkretaus regiono ūkinį gyvenimą. Vytautas pranciškonomams padovanojo Papiro ežerą su ta sąlyga, kad jam reziduojant Vilniaus ar Trakų apylinkėse, trys žvejai turės žvejoti jo dvaro, o du – pranciškonų vienuolyno virtuvės poreikiams tenkinti, o tada, kai valdovas bus išvykęs toliau, visi žvejai turės žvejoti pranciškonų vienuolyno naudai. S. C. Rowell jau yra pažymėjęs, kad žuvies tiekimas vienuoliams buvo svarbus ne tik kaip papildomas maisto produktas, bet ir kaip priemonė laikytis pasninko³⁹. Galime pridurti, kad žuvies tiekimas ir valdovo virtuvei leido jo dvarui lengviau pakelti pasninko laikotarpio išbandymus.

Didikai ir bajorai

Nenuostabu, kad tarp pranciškonų rėmėjų buvo ir didikų giminė. Pažymėtina, kad didikai (ar jų giminės) Vilniaus pranciškonus dažnai paremdavo po vieną kartą. Taip pasielgė pirmasis žinomas Vilniaus pranciškonus parėmęs didikas – Ldk Vytauto vyriausiasis maršalas Stanislovas Čupurna (1410)⁴⁰. Vienkartines donacijas suteikė Jonas Goštautas (1437), Daugėla Girdavičius (1437), Jurgis ir Stanislovas Radvilaičiai (1439), Bazilijus Sakaitis (1444)⁴¹. Mantautų giminė Vilniaus pranciškonus parėmė 2 kartus: Aleksandras Mantautas (1440) ir Kotryna Mantautienė (1484)⁴². Prie didikų priskirtina Vilniaus arklidininko Martyno šeima, mūsų tiriamu laikotarpiu 3 kartus parėmusi pranciškonus (XV a. antra pusė, 1479 m., 1509 m.)⁴³. Prie didikų šiame tyrime priskiriame ir Svyrių kunigaikščius, kurių giminės atstovai Vilniaus pranciškonomams užrašė (mažiausiai) 3 suteiktis⁴⁴. Vienkartinės fundacijos ar donacijos dažniausiai reikšdavo kasmetines duokles pinigais ar natūra ir implikuodavo nuolati-

³⁹ S. C. Rowell, „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje“, p. 39.

⁴⁰ Priedas nr. 3, dok. nr. 1. Daugiau apie jį žr. R. Petrauskas, „Didikas ir patronas“, p. 163.

⁴¹ Priedas nr. 3, dok. nr. 4, 5, 6. Bazilijus Sakaitis: Priedas nr. 2, dok. nr. 22.

⁴² Priedas nr. 3, dok. nr. 7 ir 21.

⁴³ Vilniaus arklidininkas Martynas užrašė 10 rugių statinių metinę duoklę, žr. Priedas nr. 2, dok. nr. 13; jo sūnus Stankus – žmonės Zasčiūnų kaime, žr. Priedas nr. 2, dok. nr. 14. *KD*, nr. 313, 1479 m. rugsėjo 26 d.); Martyno dukters Kotryna Skilandienė, Ona, Elena ir Anastasija – po vieną žmogų iš to paties Zasčiūnų kaimo, žr. Priedas nr. 2, dok. nr. 15). Iš kitų šaltinių arklidininkas Martynas žinomas iš 1449 m. ir 1454 m. dokumentų, žr. *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 3 (1440–1498). Užrašymų knyga 3*, par. L. Anužytė ir A. Baliulis, Vilnius, 1998, nr. 3, p. 60; *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, par. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik, 1994, nr. 234, p. 54.

⁴⁴ *KD*, nr. 176 (1443 m. liepos 13 d.); nr. 195 (1449 m. rugsėjo 28 d.); nr. 276 (1472 m. liepos 5 d.). Daugiau apie Svyrių kunigaikščius žr. J. Tęgowski, *Rodowód kniazów Świrskich do końca XVI wieku*, Wrocław, 2011.

nes pranciškonų maldas už savo geradarius. Vis dėlto tam tikrų giminių pakartotines donacijas esame linkę vertinti kaip kokybiškai kitonišką reiškinį, liudijantį tradicijos remti pranciškonus paveldėjimą per kelias kartas ir šios tradicijos platesnį išsiskleidimą tarp tos pačios giminės atstovų.

Neabejotinai daugiausiai dalykinių reikalų pranciškonai turėjo su tais kilmingųjų luomo atstovais, kurie neturėjo kunigaikščių rango ir kurių nepriskirsi prie didikų. Iš 1522 m. privilegijoje paminėtų 54 dokumentų atėmus Lietuvos didikųjų kunigaikščių (4), didikų (4) ir Vilniaus miestiečių išduotus (3) aktus, likę 43 dokumentai susiję su bajorijos atstovais. Pastarųjų dokumentų turinio analizė duoda tokį rezultatą: pardavimo sandoriai – 35 (81,4%); dovanojimo sandoriai – 5 (11,6%); pardavimo-dovanojimo sandoriai – 2 (4,65%); mainų sandoris – 1 (2,3%)⁴⁵. Taigi tarp 1522 m. privilegijoje paminėtų dokumentų vyrauja pardavimo aktai, bendrame visų dokumentų sąrašė jie sudarytų apie 64%, o jeigu paimtume vien tik bajorų išduotus aktus, jie sudarytų net keturis penktadalius visų dokumentų. Todėl galime teigti, kad sprendžiant pagal kiekybines atitinkamų dokumentų charakteristikas, tarp Vilniaus pranciškonų ir bajorų vyravo pirkimu-pardavimu pagrįsti santykiai. Tokį vaizdą šiek tiek koreguotų kitų išlikusių, bet 1522 m. valdovui nepateiktų patvirtinti dokumentų duomenys. Įdomu pažymėti, kad tarp šių dokumentų nėra nė vieno pardavimo akto, kurį būtų išdavęs bajorų luomui, bet ne didikams priskirtinas asmuo. Iš 27 dokumentų bajorams, mūsų nuomone, galime priskirti 12 ir visus juos įvardinti suteiktimis, kurių chronologinės ribos – 1441–1499 m.⁴⁶ Imant visus šiam tyrimui pasitelktus bajorų išduotus dokumentus (55), išeitų, kad tarp jų pardavimo aktų buvo 35 (63,6%), dovanojimo aktų – 17 (31%), pardavimo-dovanojimo – 2 (3,6%), mainų – 1 (1,8%).

Kaip būtų galima paaiškinti tokią pardavimo sandorių gausą Vilniaus pranciškonų ir bajorų santykiuose? Pirmiausia pabrėžtina, kad dauguma šių aktų susiję su pranciškonų valdų plėtimu aplink jiems dar Hanulo 1387 m. padovanotą Kenos dvarą. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad daugumą valdų prie Kenos dvaro, Kenos upės ir jos patvankos Vilniaus pranciškonai įsigijo per paskutinius du XV a. dešimtmečius. Todėl net ir tuos su Kenos valdomis susijusius dokumentus, kurių šiandien negalima tiksliai datuoti, esu linkęs datuoti būtent tuo laikotarpiu, parinkdamas jam sąlyginius chronologinius rėmus – XV a. pabaiga–XVI a. pradžia, nes juos trak-

⁴⁵ Priedas nr. 2: Pardavimo sandoriai, dok. nr.: 6–10, 12, 17–19, 21, 23–25, 27, 29, 30, 33–41, 43, 45–53. Dovanojimo sandoriai, dok. nr.: 11, 16, 28, 31, 44. Pardavimo-dovanojimo sandoriai, dok. nr.: 20, 26. Mainų sandoris, dok. nr.: 32.

⁴⁶ Priedas nr. 3, dok. nr.: 5, 8, 10, 12–15, 17, 19, 20, 22, 25.

tuoju kaip vieno proceso išraišką. Šį žemių kaupimo procesą galima įvardinti kaip pranciškonų Kenos latifundijos kūrimą⁴⁷.

Manytume, kad pagrindinis veiksnys, įgalinęs šį procesą, buvo pakankamai gera ūkinė ir finansinė Vilniaus pranciškonų vienuolyno padėtis. Ne pro šalį būtų pažymėti, kad didžioji dalis Lietuvos valdovų ir didikų fundacijų ir donacijų priklausė XV a. pirmajai pusei. Mūsų manymu, būtent ši paramos rūšis, kartu su sunkiau apčiuopiamomis miestiečių ir piligrimų išmaldomis, leido Vilniaus pranciškonams sukaupti reikiamus finansinius resursus ir juos panaudoti savo valdų plėtimui perkant laukus, pievas ir kitas naudmenas iš bajorų, turėjusių nuosavybės prie Kenos. Taip pat reikia pažymėti, kad tokios investicijos tuo metu jau turėjo būti rentabilios, nes net iš trumpų užuominų galime daryti išvadą apie ūkiškai kylančio tenykščio krašto būklę. Miškas tapęs „Daržais“, žemės sklypai vadinami „Naujaisiais plėšiniais“ („Nowiny“) ir pan. liudija tuo metu sparčiai vykusią vidinę kolonizaciją.

Nors ir nedisponuojame tokiais duomenimis, kurie leistų detaliau apibūdinti savo valdas pranciškonams pardavusius bajorus, tačiau darytina prielaida, kad dauguma jų priskirtini smulkiųjų bajorų kategorijai. Kaip antai Mačkus Andruškovičius, Medininkų bajoras iš Bajorų kaimo, 1495 m. minimas kaip valdovo dvarionis, o 1528 m. kariuomenės sąrašė – kaip pats vienas iš savo valdų stojęs į karo tarnybą⁴⁸. Bent tris sandorius su pranciškonais sudaręs Bogdanas Bytautaitis minimas jau 1488 m., ir gali būti, kad jis buvo tas pats asmuo, kuris dar ir 1528 m. statė vieną žirgą iš savo valdų⁴⁹. Daugiausia piniginių reikalų su Vilniaus pranciškonais turėjo Motiejaičiai. Net 11 pirkimo aktų susiję su brolių Stanislovo ir Pauliaus bei pastarojo sūnaus Simono parduotomis žemės valdomis ar priklausomais žmonėmis⁵⁰. Absoliuti dauguma jų žemės valdų buvo Kenos apylinkėse. Tokia su šia bajorų gimine susijusių dokumentų gausa – ne atsitiktinumas. Labiausiai tikėtina, kad čia turime reikalą su šios bajorų giminės masiniu savo žemės valdų išpardavimu. Galimas daiktas, kad pardavę savo valdas etninėje Lietuvoje, jie išsikėlė į Palen-

⁴⁷ Šio proceso simboline pradžia būtų galima laikyti 1471 m., kai Ivoška Svirplevičius savo žemę „Dubrowa“, buvusią prie Kenos upės, pardavė pranciškonams: žr. *KD*, nr. 274, p. 320–321 (1471 m. lapkričio 15 d.); S. C. Rowell, „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje“, p. 38–39.

⁴⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 5 (1427–1506). Užrašymų knyga 5*, par. A. Baliulis, A. Dubonis, D. Antanavičius, Vilnius, 2012, nr. 110, p. 84 (1495 m. rugsėjo 18 d.); *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 523 (1528). Viešųjų reikalų knyga 1*, par. A. Baliulis, A. Dubonis, p. 34. Taip pat žr. Priedas, nr. 53.

⁴⁹ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4 (1479–1491). Užrašymų knyga 4*, par. L. Anužytė, Vilnius, 2004, nr. 16.6, p. 66; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 523*, p. 64.

⁵⁰ Priedas nr. 2, dok. nr.: 10, 33, 35–38, 40, 41, 45, 47, 51.

kę. Nors dėl šio dalyko negalime būti visiškai tikri, tačiau dabar turimi duomenys remtų būtent tokį spėjimą⁵¹.

Dėl duomenų trūkumo ir (arba) lakoniškumo negalima griežtai pasakyti, ar pardavusiems savo valdas bajorams pranciškonai likdavo kaip nors įsipareigoję. Abipusiškumo principas išryškėja iš dokumentų, įforminančių suteiktis – už jas pranciškonai įsipareigodavo melstis už gyvus ir mirusius savo geradarius.

Miestiečiai

Miestiečių ir pranciškonų sudaryti sandoriai savo kiekiu ryškiai nusileidžia didikų ir bajorų išduotiems dokumentams. Tarp visų šiam tyrimui panaudotų dokumentų (81) jų yra 7⁵². Iš miestiečių savo bajorišku dosnumu išsiskyrė, be mūsų jau minėto Vilniaus vietininko Hanulo, Vilniaus miestietis Volochas, padovanojęs pranciškonams savo pievą prie Nemėžos upelio (1422), ir burmistras Lukas, padovanojęs jiems Lukėnų valdą (1468). Kiti 4 miestiečių dokumentai susiję su pardavimu (3) ir valdų pasikeitimu (1).

Tai, kad miestiečių išduotų dokumentų palyginti reta, tik patvirtina tezę apie dominuojančią bajorų luomo padėtį LDK. Vis dėlto reikia pažymėti, kad toks šių dokumentų retumas tikrai neatspindi visos pranciškonų ir Vilniaus miestiečių santykių įvairovės. Jų, kaip ir piligrimų, teiktos išmaldos ir kitokios rūšies parama tiesiog neišliko kaip istorinis šaltinis.

Statistiniu aspektu apibendrinami šiam tyrimui pasitelktus dokumentus, iš bendro 81 dokumento skaičiaus Lietuvos valdovams priskiriame 4 (4,9%), didikams – 15 (18,5%), bajorams – 55 (67,9%), Vilniaus miestiečiams – 7 (8,6%) dokumentus. Pažymėtina, kad ir valdovų, ir didikų, ir miestiečių Vilniaus pranciškonams šiuose dokumentuose užfiksuota paramos teikimo tradicija užsimezgė beveik tuo pat metu. Dauguma Lietuvos valdovų ir didikų suteikčių pranciškonams buvo užrašyta iki XV a. vidurio. Bet kaip tik maždaug tuo laikotarpiu galime fiksuoti tarp Vilniaus pranciškonų ir bajorų beužsimezgančius santykius, savo intensyvumo piką pasiekusius XV a. antroje pusėje ir XVI a. pradžioje⁵³.

⁵¹ Šia proga norėtume atkreipti dėmesį į Bielsko žemės Bolestų kaime gyvenusį Paulių Motiejaitį („Павель Матѣевичъ“), žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 523*, p. 99; Saražo parapijos Michalovo kaime gyvenęs „Павел Матеевичъ“, žr. ten pat, p. 107; Kulešų parapijos Litvėnų kaime gyvenęs Motiejaičiai: Paulius, Tomka, Nemira, Martynas, Vaitiekus, žr. ten pat, p. 111.

⁵² Priedas nr. 2, dok. nr.: 1, 42, 54. Priedas nr. 3, dok. nr.: 2, 18, 23.

⁵³ Prie ankstyviausios bajorų suteikties Vilniaus pranciškonams priskirčiau Martyno Motiejaičio iš Račkiškų palivarko skirtą dešimtinę, žr. Priedas nr. 3, dok. nr. 8 (1441 m. liepos 19 d.).

Keletas pastabų dėl 1522 m. privilegijos atsiradimo aplinkybių ir reikšmės

Gvardijonas Jurgis Krokuvietis, laimė, nebuvo visiškai teisus, teigdamas, kad jo pirmtakų nerūpestingumas bus pradanginęs visus kitus dokumentus, kuriais galima būtų įrodyti pranciškonų teises į tam tikras valdas ir Vilniuje turėtus sklypus. Dalis ankstyvųjų (XV a.) dokumentų sėkmingai pasiekė mūsų dienas, nors jie ir nebuvo pateikti visuminiam 54 dokumentų patvirtinimui. Gretinant pateiktus ir nepateiktus, bet išlikusius dokumentus, išryškėja, kad tarp pastarųjų beveik nėra pirkimo-pardavimo sandorius įteisinančių dokumentų. Kadangi tarp tokio pobūdžio dokumentų ypač gausu dokumentų, susijusių su Kenos valda, galime teigti, kad Vilniaus pranciškonams ypač rūpėjo išsaugoti savo teises į Keną, kuri XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje tapo turbūt svarbiausia jų valda, kuriai apibūdinti tiktų latifundijos terminas. Taigi pasiėmęs Kenos valdos dokumentų ryšulį gvardijonas Jurgis Krokuvietis dar užgriebė ir kitus jam po ranka pasitaikiusius dokumentus, kuriuos pateikė karaliui patvirtinti. Anaiptol ne visi pateikti dokumentai tuo metu jau buvo patvirtinti valdovo. Dabar karalius buvo geranoriškas ir patvirtino visas pranciškonų teises į visas faktiškai turėtas valdas ir naudmenas, kurioms jie turėjo dokumentus ar jų neturėjo. Po 1522 m. privilegijos su Kena susiję pirkimo-pardavimo dokumentai tarsi neteko savo vertės ir dauguma jų išnyko. Panašus likimas ištiko ir didesniąją dalį kitų dokumentų. Bet pagrindinis tikslas buvo pasiektas. Koks tai tikslas? Manytume, kad jis pakankamai aiškiai yra išreikštas tiek dispozityvinėje 1522 m. privilegijos dalyje, tiek šiek tiek vėlesniame įrašė, padarytame kitoje pergamento pusėje. Šio dalyko esmė – Vilniaus pranciškonų bažnyčiai, vienuolynui ir jo valdoms buvo pripažinta bažnytinio imuniteto teisė, turėjusi juos apsaugoti nuo pasaulietinės valdžios kišimosi ir galimų pavojų⁵⁴. Kartu ši 1522 m. privilegija vertintina kaip nauja Vilniaus pranciškonų vienuolyno fundacinė privilegija, kurios atnaujinimu rūpinosi ir vėlesnių laikų Vilniaus pranciškonai (1626, 1636, 1653, 1672 m.).

Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog pergamento reverse pažymėta, kad pranciškonų valdoms suteikiama tokia jurisdikcija, kokia galiojo vyskupo valdose. Galbūt tai Vilniaus pranciškonų ir naujai išrinkto Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos

⁵⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad jau 1525 m. Vilniaus vyskupas ir katedros kapitula buvo sukėlę pavojų Vilniaus pranciškonams netekti savo nekilnojamojo turto, žr. K. Kantak, *op. cit.*, t. 2, p. 22, o 1552 m. jų jurisdikcija buvo perduota Vilniaus magistrato žinion, žr. M. A. Dettlaff, *Bracia Mniejsi Konwentualni*, p. 72–73.

kunigaikščių bendradarbiavimo pėdsakas?⁵⁵ Kad ir kaip ten būtų, 1522 m. privilegija papildė bendrą katalikų Bažnyčios Lietuvoje padėties tvarkymo vaizdą prasidėjus, bet dar neįsibėgėjus reformaciniam sąjūdžiui⁵⁶. Lenkijos ir Lietuvos pranciškonų ordino būklės gerinimo ir reformavimo užduotis buvo akivaizdi ir aktyviajam italui provincijolui Morkui Della Torre (1517–1538), kuris taip pat prisidėjo prie šios 1522 m. privilegijos atsiradimo⁵⁷. Nors jokia privilegija negali apsaugoti nuo realaus gyvenimo metamų iššūkių, tačiau ji neabejotinai pravertė Vilniaus pranciškonams, kai po XVI a. viduryje praūžusios Reformacijos audros XVI a. pabaigoje–XVII a. pradžioje prasidėjo naujas, aktyvus, kūrybiškas jų ordino gyvenimo tarpsnis.

Istorinė geografija

Lietuvos vietovardžiai kito ir keitėsi visais laikais. Tai ypač pasakytina apie kaimų, vienkienių, mikrotoponimų pavadinimus, turbūt jautriausiai reaguojančius į demografinius pokyčius. Vietovardžių kaitos reiškinį gerai iliustruoja ir mūsų tiriamos 1522 m. privilegijos duomenys. Pavyzdžiui, kol kas visai neaišku, kur ieškotinos šios vietovės: 1) Bogdano Bytautaičio kaimas „Myenczukowycz“; 2) Mykolo Petraškevičiaus laukas „campum seu mericas Nowyny w Polcziach penes Gowdoyczow“; 3) neaišku, kurioje vietovėje Vilniaus arklidininkas Martynas užrašė dešimtinę pranciškonams; 4) Alberto Mykolaičio laukas „Melwytowska“; 5) Mikalojaus, Nekrašo ir Bagdono pieva; 6) Bazilijaus Vaskos Sakaičio kaimas „Mynkowo“; 7–8) Grigaliaus Jogailavičiaus pieva ir pranciškonams užrašyta Martyno Viedzievičiaus tarnyba; 9) Stanislovo Motiejaičio pranciškonams dovanota Jono Oleksovičiaus ir jo sūnaus Martyno tarnyba. Apskritai paėmus visus 1522 m. privilegijoje paminėtus 54 dokumentus matyti, kad visai neaiški lokalizacija būdinga tik nedidelei jų daliai (16,6%). O dauguma 1522 m. Žygimantui Senajam pateiktų dokumentų susiję su pranciškonų valdomis Kenoje ir jos apylinkėse. Pradžią šiam pranciškonų valdų kompleksui davė Hanulas, perleidęs jiems savo dvarą Kenoje, kuris tapatintinas su kryžiuočių kelių aprašymuose minimu „Hanulindorf“⁵⁸. Net 33 (61%) dokumentų

⁵⁵ Apie pranciškonų ir Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių bendradarbiavimą žinoma ir iš kitų šaltinių, žr. M. A. Dettlaff, *Bracia Mniejsi Konwentualni*, p. 65.

⁵⁶ Apie būtinybę taisyti katalikų Bažnyčios padėtį žr. *Acta primae visitationis*, p. xxvi ir t. t.

⁵⁷ Detalai jo veiklą aptaria K. Kantak, *op. cit.*, t. 2, p. 13–49.

⁵⁸ „Die littauischen Wegeberichte“, hg. von T. Hirsch, *Scriptores Rerum Prussicarum*, Bd. 2, Leipzig, 1863, p. 699.

išrašuose minima Kena. Šis nuošimtis dar padidėtų, nes tikėtina, kad kai kurios tiksliai nelokalizautos vietovės veikiausiai buvo Kenos dvaro kaimynystėje ar netoli Kenos upelio, tekėjusio pro tenykštes pranciškonų valdas. Kaip antai, iš trijų Bogdano Bytautaičio pranciškonams išduotų dokumentų du buvo susiję su Kena. Viename jų jis apibūdintas kaip Kenos paveldėtojas („heres“). Tad ir jo dovanotas kaimas „Myenczukowycz“ veikiausiai ieškotinas Kenos apylin kėse. 1522 m. privilegijoje paminėta net 11 dokumentų, susijusių su Stanislovu Motiejaičiu Keliuočiu ir jo broliu Pauliumi. Iš jų 9 liečia žemes, esančias Kenos apylinkėse. Tikėtina, kad ir dvi tiksliau nelokalizautos vietovės: Stanislovui Motiejaičiui priklausiusi Jono Oleksovičiaus tarnyba ir Pauliaus Motiejaičio tėvoninių valdų dalį sudariusi „Dubrowa“ taip pat buvo Kenos kaimynystėje. Atsižvelgiant į tai, kad Mykolas Petraškevičius buvo Minsko pavieto bajoras, jo valdų „Nowyny w Polcziach penes Gowdoyczow“ taip pat reiktų ieškoti dabartinės Lietuvos rytuose ar Baltarusijos vakaruose, ne prie Šiaulių, kaip spėjo Vilniaus katedros ir vyskupijos diplomatinio korpuso leidėjai⁵⁹. Kur kas aiškesnė situacija dėl Dargiliškių. 1522 m. dokumente pažymėta, kad jos esančios prie Vilniaus arkidiakono kaimo. Dargiliškių vietovė siejama su iš vėlesnių laikų žinomais Skaisteriais (prie Mickūnų)⁶⁰, esančiais sąlygiškai arti Rukainių, kuriuos Ldk Žygimantas Kęstutaitis užrašė Bažnyčiai funduodamas arkidiakono prelatūrą 1435 m.⁶¹ Vis dėlto mums pavyko nustatyti, kur buvo Vilniaus arklidininko Martyno sūnaus Stanislovo (Stankaus) pranciškonams 1479 m. padovanotas kaimas „Zesczewycze“⁶². Tai ne kas kita kaip iki mūsų dienų išlikęs, apie 7 km į pietryčius nuo Rudaminos (Vilniaus raj.) nutolęs Zasčiūnų kaimas. XV–XVI a. „Zesczewycze“ tapatinti su Zasčiūnais leidžia XVIII a. pranciškonų dokumentas, kuriame yra aprašytos šio kaimo ribos ir minimi kaimyniniai kaimai (Piktakonys, Migūnai ir kt.) bei šalimais tekantis Petešos upelis⁶³. Palyginti negausioje literatūroje, kurioje nagrinėjami Vilniaus apylinkių vietovardžiai, dažnai akcentuojamas lietuviškos kilmės oikonimų slavinimas⁶⁴, tačiau šis Zasčiūnų pavyzdys rodo, kad bent jau

⁵⁹ KD, nr. 347, p. 404 (1486 m. liepos 10 d.). Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad šį dokumentą Mykolas Petraškevičius išdavė savo namuose, o tarp kviestinių liudininkų buvo pranciškonų Kenos dvaro ūkvedys Andriejus, žr. ten pat, p. 405.

⁶⁰ J. Jurkštas, *Vilniaus vietovardžiai*, Vilnius, 1985, p. 47.

⁶¹ KD, nr. 139, p. 157 (1435 m. birželio 9 d.); ten pat, nr. 365, p. 427–428 (1489 m.).

⁶² KD, nr. 313, p. 371: „[...] homines Z[e]slowskye czothyry sledy ad ecclesiam Beate Virginis Marie ad claustrum in Vylna szlvsbvyy y s danyvyv“.

⁶³ LMAVB RS, f. 43–21169, l. 1–3v. Taip pat žr. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, Warszawa, 1883, p. 438 („Korzyść“); ten pat, t. 8, Warszawa, 1887, p. 23 („Peteusza“); t. 14, Warszawa, 1895, p. 439 („Zaściuny“).

⁶⁴ J. Jurkštas, *op. cit.*, p. 4, 20, 52–61, 89–90.

LDK laikais šis procesas buvo kur kas sudėtingesnis, mat kai kurie vietovardžiai galėjo ir „sulietuvėti“. XVI a. pradžios „Zesczewycze“ XVIII a. tapo „Zaściuny“ (1784)⁶⁵. Panašų pavyzdį pateikia ir Jašiūnų vietovės pavadinimo raida. Jau XIV a. pabaigoje kryžiuočių kelių aprašymuose paminėta „Jesschewicz“ vietovė⁶⁶ vėlesnių amžių dokumentuose pasirodo kaip „Яшуны“, „Jaszuny“ ir pan.⁶⁷ Nors tokių atvejų negalime laikyti vyraujančiais, tačiau jie rodo, kad tiriant vietovardžių formų kaitą, reikia atsižvelgti ir į raštų ne lietuvių kalba specifiką, ir į tokius reiškinius kaip demografiniai pokyčiai.

LDK laikais pasitaikydavo atvejų, kai nuosavybę praradusių savininkų įsitikinimu, jų buvusių valdų pavadinimai būdavo tyčia pakeičiami, esą taip siekta sumėtyti pėdsakus. Kaip antai, 1740 m. Vilniaus pranciškonų gvardijonas Antanas Gżybovskis liudijo, kad gali tik numanyti, kur buvo kadaise pranciškonams priklausę visai šalia Vilniaus buvę Lukėnai, kuriuos po XVI a. viduryje pranciškonus pakirtusio maro užvaldė svetimieji, kurie esą ir pakeitė pavadinimą⁶⁸. Tiesa, mūsų laikais žinoma, kad tai dabartinės Ribiškės, gavusios tokį pavadinimą po 1620 m., kai Lukėnų palivarką gavęs Vilniaus miesto vaitas Tomas Bildžiukas ten įrengė tvenkinius, užveisė žuvų, dėl kurių ir sugalvojo pavadinimą Ribiškės (lenk. *ryby*)⁶⁹. Prie neatpažįstamai savo vardą pakeitusių vietovardžių galima priskirti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pranciškonams dovanotą Vilniaus apylinkių ežerą „Juzin“ – dabar tai Minkelių ežeras, esantis 12 km į šiaurę nuo Nemenčinės. Tai tas pats ežeras, prie kurio buvusį „Mychnowski“ (Minkelių?) dvarą Albertas Ivaškevičius 1505 m. užrašė Vilniaus katedros Šv. Onos ir Šv. Stepono altoriui⁷⁰. Kol kas ne visai aišku, ar vėlesniais amžiais pranciškonai nebus pamiršę, kur telkšo šis ežeras, nes vėlesnių laikų šaltiniuose sutinkama iškraipyta pirminio pavadinimo forma. Kaip antai, 1522 m. privilegijos XVII a. nuoraše jis vadinamas „Luczin“⁷¹. Kitą Vytauto dovanotą ežerą „Popiski“

⁶⁵ Kotrynos Skilandienės 1509 m. suteiktis, žr. S. C. Rowell, „Winning the living“, Priedas nr. 1, p. 116–117; J. Jurkštas, *op. cit.*, p. 13. Galimas daiktas, kad formos „Zesczewycze“ ir „Zaszczuiny“ gyvavo lygiagrečiai, plg., *KD*, nr. 313, p. 370 (leidėjų įvadinės pastabos).

⁶⁶ „Die littauischen Wegeberichte“, p. 704.

⁶⁷ *Acta primae visitationis*, p. 168, 260–261.

⁶⁸ A. Grzybowski, *Skarb nieoszacowany Oyców Franciszkanów w roli Chrystusowey zatajony*, Wilno, 1740, p. 130. Šio leidinio faksimilė ir vertimas į lietuvių kalbą: D. Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai*, p. 508 ir 589. Lukėnai – Vilniaus pranciškonų valda, suteikta Vilniaus miestiečio Luko, žr. *KD*, nr. 248, p. 286–288 (1468 m. kovo 29 d.).

⁶⁹ J. Jurkštas, *op. cit.*, p. 14–15.

⁷⁰ *KD*, Nr. 593, p. 706–707: „[...] ascipsit curiam Mychnowski iacentem circa lacum Iuszyna... penes eandem curiam in fluvio Jusina [...]“ (1505 m. lapkričio 3 d.).

⁷¹ LMAVB RS, f. 43–21128, l. 1v.

galima tapatinti su Papio ežeru, esančiu į šiaurę nuo Baltosios Vokės. Visiškai aišku, kur buvo ir tebėra Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Kęstutaičio pranciškonams dovanoti trys ežerai: „Thekes, Syemety, Szemedoczys“. Tai tarp Vievio ir Trakų esantys ežerai: Dekis, Šiemetis ir Šiemetukas.

Išvados

Pastaruoju metu dedamos pastangos iš naujo supprobleminti Vilniaus vyskupijos įsteigimo aplinkybes vertiname kaip sveikintiną iniciatyvą. Vis dėlto kol kas pateiktų prielaidų ir spėjimų negalime traktuoti kaip svarių argumentų, kurie verstų peržiūrėti tradicinę Vilniaus vyskupijos ir jos kapitulos įsteigimo datą – 1388 m.

Iš naujo išnagrinėję pirmąją žinomą Vilniaus pranciškonų naudai padarytą suteiktį, manome, kad ją Vilniaus vietininkas Hanulas išdavė ne apie 1392 m., kaip dažnai nurodoma mokslinėje literatūroje, bet 1387 m. pirmoje pusėje. Logiškiausia šią suteiktį sieti su Lietuvos krikšto proga karaliaus Jogailos išduotomis privilegijomis, kurios padėjo sukurti teisinį ir materialinį pagrindą visavertiškam katalikų Bažnyčios gyvavimui Lietuvoje.

Tarp pirmųjų Vilniaus pranciškonų rėmėjų galime išskirti Lietuvos didžiuosius kunigaikščius, didikus, bajorus ir miestiečius. Savo tyrimui pasitelkėme 81 dokumentą. Jų analizė atskleidžia tokią santykių su Vilniaus pranciškonais dinamiką: Lietuvos valdovams priskiriame 4 (4,9%), didikams – 15 (18,5%), bajorams – 55 (67,9%) Vilniaus miestiečiams – 7 (8,6%) dokumentus.

Netiesioginiai duomenys rodo, kad jų vienuolyną rėmė karalius Jogaila. Tiesioginiai duomenys rodo, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir jo brolis Žygimantas Kęstutaitis buvo paskutiniai valdovai, užrašę Vilniaus pranciškonams suteiktis, kiekvienas – po dvi.

Didikai arba jų giminės pranciškonus dažnai paremdavo po vieną kartą (Čupurna, Jonas Goštautas, Daugėla Girdavičius, Jurgis ir Stanislovas Radvilaičiai, Bazilijus Sakaitis). Mantautai Vilniaus pranciškonus parėmė 2 kartus. Šiame kontekste išsiskiria Svyrių kunigaikščiai ir Vilniaus arklidininko Martyno šeima – jie pranciškonus parėmė po 3 kartus. Pakartotines tos pačios giminės, bet skirtingų kartų atstovų suteiktis vertiname kaip paveldėtą ir tęsiamą tradiciją remti pranciškonus.

Tarp miestiečių savo bajorišku dosnumu išsiskyrė, be mūsų jau minėto Vilniaus vietininko Hanulo, Vilniaus miestietis Volochas, padovanojęs jiems savo pievą prie Nemėžos upelio (1422), ir burmistras Lukas, padovanojęs pranciškonams Lukėnų

valdą (1468). Kiti 4 miestiečių dokumentai susiję su pardavimu (3) ir pasikeitimu valdomis (1).

Remiantis turimais duomenimis, pranciškonai ir bajorai turėjo daugiausia tarpusavio reikalų. Tarp 1522 m. patvirtinti pateiktų dokumentų pardavimo sandorių buvo 35 (81,4%); dovanojimo sandorių – 5 (11,6%); pardavimo-dovanojimo sandorių – 2 (4,65%); mainų sandoris – 1 (2,3%). Sprendžiant pagal kiekybines atitinkamų dokumentų charakteristikas, tarp Vilniaus pranciškonų ir bajorų vyravo pirkimu-pardavimu pagrįsti santykiai.

Lietuvos valdovams ir didikams žemės ar valdų pirkimo-pardavimo santykiai su pranciškonais buvo visiškai nebūdingi. Tuo tarpu miestiečių ir bajorų santykiams su pranciškonais būdinga didesnė įvairovė.

1522 m. privilegija buvo siekiama Vilniaus pranciškonų valdoms suteikti papildomą teisinę apsaugą pritaikant joms bažnytinio imuniteto statusą, koks galiojo ir Vilniaus vyskupo valdoms. Privilegijos turinio analizė rodo, kad Vilniaus pranciškonams ypač rūpėjo apsaugoti savo teises į Kenos valdą, kurią galime vadinti pranciškonų latifundija.

1522 m. privilegija pateikia duomenų, svarbių LDK istorinės geografijos tyrimams. Ne visus čia minimus vietovardžius pavyko identifikuoti. Tarp identifikuotų objektų galima nurodyti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pranciškonams suteiktus Papio (Šalčininkų raj.) ir „Juzino“ (Minkelių ež. Vilniaus raj.) ežerus ir Žygimanto Kęstutaičio padovanotus Dekio, Šiemečio ir Šiemetuko ežerus (Elektrėnų sav.). Taip pat pavyko nustatyti, kad pranciškonams 1479 m. padovanotas „Zaszczwycze“ kaimas – tai iki mūsų dienų išlikę Zasčiūnai (Vilniaus raj.).

P R I E D A I

Nr. 1

Vilnius, 1522 m. gruodžio 3 d.

Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo privilegija, išduota Vilniaus Mažesniesiems broliams konventualams (pranciškonams), kuria patvirtinamos visos jų pateiktos suteiktys, garantuojama teisė į visas jų vienuolyno turimas valdas, kurioms garantuojama bažnytinio imuniteto teisė.

Originalas: Lenkijos menų akademijos ir Lenkijos mokslų akademijos mokslinė biblioteka Krokuvoje (Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie). Dok. nr. 481 (76,5 x 54 + 9 cm)¹. – Ms. 481.

Transumptas: Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Zigmanto Vazos išduotas 1626 m. vasario 18 d., saugomas Lenkijos mokslų akademijos ir Lenkijos menų akademijos mokslinėje bibliotekoje Krokuvoje (Biblioteka PAN i PAU Krakowie). Dok. nr. 216 (82,5 x 52 + 6,5 cm). – Ms. 216.

Nuorašas: LMAVB RS, f. 43–21128, l. 1–6 (XVII a.). – Ms. 21128.

NB: [... tekstas iš Ms. 216...]

| In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuanie, Russie, Prussie, Samogithieque etc., dominus et heres. Significamus tenore presentium | quibus expedit, universis, presentibus et futuris, harum noticiam habituris. Quia constitutus coram maiestate nostra regia venerabilis et religiosus frater Georgius de Cracovia, Ordinis fratrum minorum conventualium sancti Francisci monasterii Vilnensis Beate Marie Virginis in Arenguardianus et in | Magno Ducatu nostro Lituaniae vicarius generalis, devote nobis dilectus exhibuit complures literas varias, donaciones diversorum bonorum hereditariorum et locorum per predecesores nostros magnos duces Lituaniae et nonnullos barones, nobiles, cives plebeosque eidem monasterio Vilnensi factas nec non vendiciones bonorum per varias personas eidem monasterio et fratribus in eo degentibus similiter factas in se continentes quorum quia nonnullae absque consensu nostro duplici facte sunt, nonnullae etiam confirmatione et approbatione nostra propter sui fir-

¹ Originalas ir toliau nurodytas transumptas yra detaliai aprašyti, žr. K. Dziwik, *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1113–1571*, Wrocław etc., 1966, p. 162 (dok. nr. 481); K. Dziwik, *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, cz. 2: *Dokumenty z lat 1573–1787*, Wrocław etc., 1968, p. 41 (dok. nr. 216), p. 73–74 (dok. nr. 467). Taip pat žr. *KD*, nr. 22, p. 37.

mitatem maiorem indigent, supplicavit nobis humiliter idem frater Georgius, ut | donaciones et vendiciones et alias quascunque inscriptiones bonorum predictorum quorumcunque per quascunque personas monasterio praefato Vilnensi quomodolibet factas et in quorum possessione fratres monasterii predicti hucusque fuerunt et sunt ad presens, de gratia et munificencia liberalitateque nostra regia rathas habere | in eademque consentire et eas admittere et approbare, ratificare et confirmare dignaremur. Quarum quidem literarum tenorem de verbo ad verbum huc inserere propter eorum pluralitatem et prolixitatem obmissimus, dumtaxat summarie singularum literarum sensum et materiam in eis contentam attingere et perstringere voluimus | ordine infrascripto. Imprimis exhibuit literas, quibus nobilis Hanul, heres in Nakyenny, namyesthnyk Vilnensis, dedit hereditatem suam Nakyenny nuncupatam cum omni iure et omnes areas suas ante, retro et ex latere oratorii Sancti Nicolai eidem ecclesie et oratorio Sancti Nicolai, quod tandem fratribus ordinis Sancti | Francisci monasterii Vilnensis asscripsit consensu serenissimi principis Skyrgallo, supremi ducis Lituaniae, antecessoris nostri, et reverendi patris domini Andree, episcopi Vilnensis, ad donacionem hereditatis et arearum predictarum tum eciam in asscriptionem oratorii predicti monasterio faciendam accedente. Item alias | literas, quibus illustrissimus Sigismundus, magnus dux Lituaniae, predecessor noster, contulit eidem monasterio tres tabernas penes cimiterium et penes conventum fratrum predictorum in civitate Vilnensi cum omni eo iure possidendas, prout maiestati ducali incole civitatis predictae de aliis tabernis solvere consueverunt. | Item Allexander Witoldus, magnus dux Lituaniae, literis suis piscaturam seu lacum Popiski nuncupatum, in districtu Trocensi iacentem, cum piscatoribus secus lacum consistentibus eidem fratribus donavit cum ea conditione, quod presente magno duce Lituaniae in Vilnensi aut Trocensi districtibus tres piscatores pro mensa | ducali et duo pro monasterio predicto piscari debent. Absente vero ipso magno duce omnes pro monasterio servient et de omnibus respondebunt piscaturis. Alias literas, quibus idem dux Allexander Vitoldus lacum Juzin² nuncupatum cum duobus hominibus in districtu Vilnensi sittum eidem fratribus concessit. Prefatus vero dux Sigismundus alias literas quibus tres lacus Thekes, Syemety³, et Szemedocyss cognominatos monasterio predicto et fratribus ipsius monasterii contulit. Item alias literas, quibus nobilis Bochdan Byholtowycz hominem kmethonem unum dictum Matheum Maczowicz in villa Myen|czukowycz perpetuo vendidisse et donasse eidem monasterio recognovit. Alias item literas, quibus Stanislaus

² Ms. 21128, l. 1v: „Luczin“.

³ Syemetz?

Kyeloczys terram cum rubeto que adiacet piscine in Nakyenny cum via ducente ad molendinum dicto monasterio perpetuo vendidisse fatetur. Item literas, quibus Michael Piotraskowicz campum seu me[r]icas alias Nowyny w Polczyach penes Gowdoyczow pro quatuor sexagenis eidem monasterio vendidisse recognoscit. Alexius item Olechno Wolczkowycz recognoscit literis suis campum suum penes fluvium Kyanna iacentem pro tribus sexagenis cum media eidem monasterio vendidisse perpetuo, reliquum donando | pro salute anime sue. Item literas Stanislai Maczyeyewycz, quibus fatetur pratum a fluvio Kyany ad rubetum dictum Dorshany una cum rubetis, graminibus et aliis attinenciis pro centum grossis eidem monasterio perpetuo vendidisse. Item literas Joskonis Janowicz, quibus recognoscit terram suam cum prato circa | fluvium Kyana inter terram Pauli Paschko et Maczyuss sittam eidem monasterio perpetuo inscripsisse. Item literas Mathie Wysnyarowycz, quibus testatur duos campos Nowiny cum pratis, silvis, nemoribus etc. pro octo sexagenis eidem monasterio perpetuo vendidisse. Item alias literas, quibus Martinus, koniushy Vilnensis, | pro altari in ecclesia eiusdem monasterii legavit decem tunnas siliginis, unam vaccam, duos agnos, unum porcum, pundum butiri, decem caseos omni anno solvere pro duabus missis omni septimana per fratres legendis. Deinde filius eiusdem Martini Stanko asscripsit quatuor homines tributarios in villa Zesczewycze | pro tertia missa similiter omni septimana legenda. Filie vero eiusdem Martini Katherina Skylondzina, Anna, Helena et Anastasia alios quatuor homines eque tributarios in eadem villa Zesczewycze asscripserunt eisdem fratribus pro vigiliis omnibus quatuor temporibus anni per fratres decantandis. Item literas | quibus Michaelo Pyotrashewicz terram suam in Kyany cum omnibus attinenciis pro eodem altari inscripsit. Item literas nobilis Josko Stanyowycz, Joskonis Dedelis Myczkowycz et Anastasie Jurgowa, quibus vendiderunt terram suam cum rubetis prope stagnum fluvii dicti Kyana quilibet eorum pro duabus sexagenis porcionem | suam perpetuo fratribus Ordinis predicti. Item literas quibus Albertus Michalowicz agrum Melwytowska nuncupatum patrimonii sui cum pratis, silvis, rubetis, pro tribus sexagenis fratribus Ordinis eiusdem perpetuo se vendidisse recognovit. Alias item literas, quibus Nicolaus, Nekrass, Bogdan fratres pratum suum pro | tribus sexagenis eiusdem monasterii fratribus se vendidisse fatentur. Item literas Bogdan Bytoltowycz⁴ de Kyana heredis, quibus fatetur sex homines suos in literis expressos supra fluvium Kyana commorantes pro quindecim sexagenis, medietate videlicet precii, reliquam medietatem eidem monasterio donando, se vendidisse perpetuo | monasterii predicti fratribus. Item literas

⁴Bytdtowycz?

Iwasko Swyerbkowicz, quibus confitetur terram unam Dubrowa dictam prope fluvium seu terram Kyany sittam pro quatuor sexagenis eidem fratribus se vendidisse. Item literas Basily Washko Sakowicz, quibus decem tunnas siliginis, unum porcum et unam tunnā de pisa | de villa Mynkowo pro duabus missis per fratres legendis eidem monasterio perpetuo donasse et inscripsisse recognovit per eiusdem villae possessores perpetuo solvendas. Literas item Joannis Woshnarowicz, quibus recognoscit terram cum rubetis et aquis in loco, qui dicitur Novini, pro duabus sexagenis eidem | monasterio perpetuo vendidisse. Alias vero literas Boguslai, Jaczko, Jusko dictorum Lonsziewiczzy, quibus fatentur pratum patrimonii sui, situm penes fluvium Kyany, pro duabus sexagenis eidem fratribus perpetuo vendidisse. Item literas Iwasko Syerplowycz, quibus recognovit pratum circa fluvium Kyani | sittum eidem conventui perpetuo vendidisse. Item literas Bogdan Bydtowycz, quibus recognoscit pratum suum penes Kyani pro una sexagena vendidisse et reliquum eiusdem prati pro salute anime sue donasse predicto monasterio. Item literas Joannis Woshnarowicz, quibus confitetur se vendidisse perpetuo | pratum patrimonii sui in terra seu agro Dorgilisky prope villam archidiaconi Vilnensis pro tribus sexagenis eidem fratribus. Item literas Michaelis Pyetrashowicz, quibus confessus est se donasse perpetuo conventui Vilnensi predicto predium, campum ac silvam alias Dambrowa. Item literas Michaelis | Mysshowycz de districtu Kyany, quibus profitetur pratum patrimonii sui penes fluvium Kyany sittum pro septuaginta grossis eidem fratribus perpetuo vendidisse. Item literas Gregory Jakyelowycz, qui confitetur se perpetuo vendidisse eidem fratribus pratum suum proprium pro duabus sexagenis. Item | eiusdem Gregory alias literas, quibus hominem suum Marcinum Wyedzyewycz cum fratribus suis, uxore et liberis cum omnibus agris, pratis, et rubetis et item omnes terras sibi invadiatas et per eum emptas pro pecunia monasterio predicto et illius ecclesie inscripsit, ita ut si quis ex proximioribus | suis istud habere vellet, debet trecentas sexagenas reponere ecclesie predictae. Item literas Stanislai Myszowycz⁵ quibus recognoscit se cum Katherina Zalyelyva, sua consorte, pratum adiacens Kyany eidem monasterio per modum commutationis pro alio prato modo commutatorio se inscripsisse perpetuo. | Item literas Pauli Macziewowycz, quibus recognoscit se cum filio suo Simone vendidisse aream suam ibidem in Kyani cum prato usque ad fluvium se protendentem pro una sexagena eidem monasterio vendidisse. Item literas Joannis Stawyewycz, quibus recognoscit se cum patre suo rubetum suum ibidem in Kiani | vendidisse perpetuo pro una sexagena eidem monasterio. Item literas Stanislai Macziewowicz Kyedacziss,

⁵ Myszewycz?

quibus recognovit terram suam cum rubeto ibidem in Kyany pro una tunna seminanda pro octuaginta grossis vendidisse perpetuo. Item literas Stanislai Maczieyowicz Kyedoczys, quibus fatetur se | vendidisse aream suam, in qua homo monasterii sedebat, in Kyani pro viginti quinque grossis eidem monasterio. Item literas Pauli Maczieyowicz et fratris sui Stanislai, quibus fatentur duo prata eorum in Kyani pro tribus sexagenis pecuniarum monasterio predicto se perpetuo vendidisse. Item literas Pauli | et Stanislai Maczieyowicz, quibus se recognoscunt vendidisse pratum suum proprium secus fluvium Kyany perpetuo pro sex sexagenis pecuniarum eidem monasterio. Item literas Juskonis Myxowicz, quibus fatetur pratum suum proprium secus lacum in Kyani pro triginta grossis perpetuo eidem | monasterio vendidisse. Item literas Pauli Maczieiowicz, quibus ipse cum filio suo <Simo>ne recognoscit terram patrimonii sui nomine Dubrowa cum silva pro duabus sexagenis se perpetuo vendidisse eidem monasterio. Item alias literas eiusdem Pauli Maczieiowicz, quibus fateatur se cum eodem filio suo Simone | terram suam cum silva secus stagnum monasterii in Kyany pro <quadraginta grossis> et tunna una frumenti eidem monasterio vendidisse perpetuo. Item literas Joannis Wyeprkowicz, civis Vilnensis, quibus <recognoscit> pratum patrimonii sui Peterekiski in Kyani pro tribus sexagenis eidem monasterio perpetuo | vendidisse. Item literas Thome Jurgowicz, quibus recognoscit se cum uxore <sua et Stanislao Maczkowicz > silvam suam paternam secus fluvium Kyany Dorzy cum terra sua pro sex sexagenis pecuniarum <et quatuor> tannis frumenti eidem monasterio vendidisse perpetuo. Item literas Jusko Mixowycz, quibus recognoscit <sylvam suam cum terra dicta Dubrowa in Kyany eidem monasterio et eius ecclesiae donasse et> perpetuo inscripsisse. Item literas Pauli Maczieiowicz, quibus recognoscit se cum filio suo Simone <de districtu Miednicensi> terram suam propriam in Kiani pro centum grossis eidem monasterio perpetuo | vendidisse. Item literas <Miczkonis et Iwaskonis, quibus profitentur se vendidisse pratum suum in Kyany eidem monasterio pro septuaginta grossis in perpetuum. Item litteras Stanislai Macieiowicz, quibus recognoscit> hominem suum paternum Joannem Olexowycz cum filio eius Martino et terra, in qua | residet, <cum> silvis, rubetis <et pratis cum censu et servitio eius eidem monasterio pro novem sexagenis pecuniarum vendidisse perpetuo. Alias item litteras Joannis Staniewicz, quibus fatetur se cum fratre suo Juskone> terram suam pro duabus tannis seminandis secus finem aggeris in Kyani pro quadraginta | grossis eidem monasterio vendidisse <perpetuo. Item litteras Matthiae Durowicz⁶ quibus recognoscit agrum suum in Kiiany secus aggerem pro qua-

⁶ Ms. 21128, l. 4r: „Duxowicz“.

draginta octo grossis eidem monasterio vendidisse perpetuo. Item litteras Anastasiae Jurgowa, quibus fatetur se> cum filio suo Petro agrum suum pro monasterio pro media | tunna seminanda in Kyani eidem monasterio pro viginti grossis <vendidisse perpetuo. Item litteras Pauli Macieiwicz, quibus recognoscit> duos agros suos <in Kiiany> pro duabus sexagenis eidem monasterio vendidisse perpetuo. Item literas Jusko Mixowicz et Jusko Stanyowicz quibus recognoscunt silvam suam | in Kyani nuncupatam Dorzy cum terra pro sex sexagenis pecuniarum <eidem monasterio vendidisse perpetuo. Item litteras Maczko Andruszkowicz⁷> Boiary de districtu Miednicensi, quibus recognoscit se vendidisse perpetuo sortem suam silve cum terra secus silvam sittam ibidem in Kyani eidem monasterio. | Item alias literas, quibus Lucas, civis et proconsul Vlnensis, cum coniuge et <liberis suis terram suam cum sylvis, borris, pratis aliisque> pertinentiis Lukyany nuncupata inter montes prope civitatem Vlnensem sittam prefati Ordinis fratribus perpetuo inscripsit et resignavit pro una missa pro ipso et eius | amicis per fratres predictos perpetuo decantanda prout ea omnia et singula in literis predictis, quarum mentio⁸ supra <facta fuit, plenius> continentur et clarius extant scripta. Preterea frater Georgius predictus exposuit nobis, quia locum et aream in qua monasterium et ecclesia eorum in civitate Vlnensi | extant erecta et edificata aliaque bona nonnulla, que in civitate Vlnensi et extra eam habent eidem monasterio donata <et ascripta> super que litere et munita eius antecessorum incuria perierunt, in eorum tamen possessione se et antecessores suos semper fuisse affirmat et ad presens sunt, supplicavitque nobis | humiliter, ut locum prefatum in quo monasterium et ecclesia ipsorum in civitate Vlnensi extant extracta bonaque huiusmodi, in quorum possessione sunt, simul cum bonis supra expressis in literis prescriptis, specificatis et descriptis eisdem fratribus et monasterio predicto asscribere, incorporare et inviscerare annectereque | dignaremur de gratia et munificentia nostra speciali. Nos itaque literis prefatis donationum et venditionum revisis et cum diligentia maturaque deliberatione recensitis, cognoscentes omnes et singulas donaciones, vendiciones et quasvis alias asscriptiones et appropriationes bonorum superius ascriptorum monasterio predicto Vlnensi illiusque fratribus modo suprascripto factas legitimas fuisse et debito modo secundum consuetudinem in Magno Ducatu nostro Lituaniae circa talia observari solitam factas esse cupientesque ea, que ad cultum divinum pertinent et pro honore Dei in remediumque animarum sunt | collata et ordinata, nedum conservare, sed eciam pro posse augere

⁷ Ms. 481: „(An)druskowycz“.

⁸ Ms. 216: „intentio“.

eas ipsas donaciones et vendiciones ascriptionesque quascunque bonorum suprascriptorum eidem monasterio et fratribus illius, ut premissum est, factas de certa sciencia et deliberatione nostra regia ac de consiliariorum nostrorum nobiscum tunc existencium consilio in omnibus per omnia rathas habuimus illasque suscepimus et admissimus ac in eas consensimus ac easdem approbavimus, confirmavimus et ratificavimus prout rathas habemus, suscipimus, admittimus et in eas consentimus approbamusque confirmamus et ratificamus donaciones | una cum donacionibus bonorum, que per nostros antecessores magnos duces <Lituaniae in bonis> mense nostre ducalis eidem monasterio sunt facte quas eque rathas habemus eaque omnia et singula bona simul et terram et aream, in qua ecclesia ipsa Vilnensis et monasterium ipsorum extat extractum, cum omnibus | et singulis aliis bonis super que literas se habuisse, sed perditas esse asserunt in quorumcunque possessione antea semper fuerunt et sunt ad presens eidem monasterio denuo dedimus, donavimus et ascripsimus prout damus, donamus, ascribimus ipsasque innovamus permittimusque omnia et singula bona | suprascripta tam ea, super que literas originales exhibuerunt, quam ea, super que literas perdiderunt, in quorumcunque possessione ad presens existunt per loci ordinarium emunitati ecclesiastice fore ascribenda eoque <modo> et forma ac ordine per fratres monasterii predicti possidenda et tenenda prout bona mense | episcopalis per episcopum Vilnensem possidentur, conforman(da) et incorporan(da) bona et subditos monasterii predicti iuribus, libertatibus et consuetudinibus, iudiciis et emunitatibus, quibus bona et subditi mense episcopalis et aliorum ecclesiasticorum in civitate Vilnensi et alias ubilibet gaudent, utuntur et conservantur. Eximentes et libertantes prout eximimus et libertamus bona suprascripta a servitute bellica, quam eorum possessores ex eis facere tenebantur tenore presentium mediante. Per fratres monasterii predicti omnia et singula bona superius expressa in literis coram nobis exhibitis specificata et quocunque alio | modo coram nobis nominata in quorum possessione ex antiquo fuerunt et quaecunque ad presens possident iuxta vim, tenorem et formam literarum ipsorum possessionemque per eos continuatam cum omni iure, dominio et proprietate et cum omnibus suprascriptorum bonorum agris, pratis, terris, | hominibus illiberis, dacionibus frumentorum, dzyakla nuncupatis, prediis, cmetonibus, areis, hortis, allodiis, seminibus, segetibus, frumentis, rivis, gurgitibus, piscinis, vivariis et earum demmissionibus, stagnis, lacubus, molendinis quibuscunque et eorum emolumentis, borris, silvis, gaiis, | rubetis, quercetis, mellificiis, alveariis, apibus et melle exinde proveniente, laboribus, angariis et honoribus [!] ac omnibus et singulis tabernis in civitate Vilnensi per eos ad presens quocunque titulo et iure per ipsos possessis et generaliter cum omnibus et singulis utilitatibus, censibus, usibus, |

redditibus, proventibus, lacubus, ipsorum utilitatibus, <universis, nullis exclusis et nullis penitus> reservatis in civitate Vilnensi ac alias ubilibet ad presens existentibus et in futurum <humana industria> quoquomodo excogitandis et faciendis et ad bona suprascripta quomodolibet | <spectantibus et pertinentibus ita late, longe et circumferentialiter prout in se sunt et prout ab aliis bonis> in vicinia eorum consistentibus sunt distincta et limitata tenen(da), haben(da), utifruen(da), quiete possiden(da) ac de nostro aut successorum nostrorum magnorum ducum Lithuanie | pro tempore existentium pro conditione <meliori et utilitate monasterii eiusdem expedire videbitur commutan(da) aut> alienan(da) in ususque suos <beneplacitos prout> illis melius et utilius <expedire videbitur> converten(da). Preterea quia fratres monasterii predicti predium et silvam suam | ante civitatem Vilnensem sittam Lorbowcziszna⁹ nuncupatam <civitati Vilnensi propter eius conditionem meliorem> pro certa pecuniarum <summa vendiderunt> consentimus et admittimus tenore presentium mediante, ut fratres predicti bona alia quecumque terrestria pro centum sexagenis | pecuniarum citra vel ultra emere possint et valeant que postquam <empta per eos fuerint, volumus> simili libertate et emunitate gaudere eidemque iuri et privilegio subiecta esse prout de bonis superius expressis est per nos concessum eximentes et liberantes eadem similiter a bellica | servitute harum testimonio literarum quibus in fidem sigillum nostrum est appensum. Actum et datum Vilnae feria quarta proxima post festum Sancti Andree Apostoli anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo secundo. Presentibus reverendis in Christo patribus, dominis Janussio | electo, confirmato Vilnensi, Joanne Kyowiensi episcopo, ac magnificis et generosis Alberto Martini Gastold, Vilnensis et Magni Ducatus nostri Lituaniae cancellario, Constantino Ivanowycz, duce Ostrowiensi, Trocensi palatinis et capitaneo exercituum nostrorum Magni Ducatus Lithuanie | generali, Stanislae Janowicz, castellano Vilnensi et capitaneo Samogitie generali, Joanne Zabrzezinsky, Nowogrodeczensi, et Magni Ducatus nostri Lithuanie marschalco supremo, Petro Stanislai de Cziechonowycz, Polocensi, palatinis, et capitaneo Drohiczensi, Georgio Radivili, castellano Trocensi et capitaneo Grodnensi, Georgio Hilinyecz, curie nostre mareschalco et Brzestensi capitaneo, Joanne Radivili pincerna, Bogusio Bohvvinowicz thesaurario Magni Ducatus nostri Lituaniae, aliisque quam plurimis fide dignis testibus ad premissa.

⁹Ms. 21128, l. 5v: „Lorcowczyzna“.

Sigismundus Rex.

[Privilegijos lapo pusė *verso*, dešinė marginalija ties 53–58 eilutėmis]:

„Immunitati ecclesiasticae adscribuntur | episcopali iurisdictioni aequiparantur | Exi[...] angariis | conceditur facultas“ [toliau smulkus, išblukęs, sunkiai išskaitomas fragmentas].

Nr. 2

Vartojamos santrumpos

KD – *Kodeks Dyplomatyczny Katedry i Diecezji Wileńskiej*, t. 1: 1387–1507, par. J. Fijałek, W. Semkowicz, Kraków, 1948

LM-80 – LVIA, f. 389, Lietuvos Metrika, kn. 80 [mikrofilmas saugomas LVIA]

LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius.

Ochm. 1986 – *Vitoldiana: Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430*, Warszawa–Poznań, 1986

Row. 1999 – S. C. Rowell, „Winning the living by remembering the dead? Franciscan tactics and social change in 15th century Vilnius“, *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sud. A. Bumblauskas ir R. Petrauskas, Vilnius, 1999, p. 87–121

1522 m. pateiktų patvirtinti dokumentų išklotinė

Data, autorius (dokumento išdavėjas)	Dalyko esmė (pranciškonų naudai): valdos, naudmenos, asmenys	Rank- raštis	Skelbta
1. 1387 m. pirma pusė. Hanulas, Vilniaus vietininkas	Padovanojo Kenos dvarą ir sklypus aplink Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčią	– ¹	<i>KD</i> , nr. 22 (37–38)
2. 1432 09 24 Ldk Žygimantas Kęstutaitis	Suteikė tris smukles Vilniuje	–	<i>KD</i> , nr. 124, p. 143–144
3. (1392–1430) Ldk Vytautas	Padovanojo Papio ežerą su žvejais	–	<i>KD</i> , nr. 119. Ochm. 1986, nr. 49
4. (1392–1430) Ldk Vytautas	Padovanojo „Juzin“ ežerą su dviem žmonėmis	–	Ochm. 1986, nr. 49 (sic!)
5. (1432–1440) Ldk Žygimantas Kęstutaitis	Padovanojo ežerus: Dekį, Šiemetį, Šiemetuką	–	<i>KD</i> , nr. 162

¹ Dėl informacijos apie dokumentų rankraštinės kopijas žr. *KD* rinkinį, jei tik dokumentas paskelbtas ar registruotas jo leidėjų.

6. Apie 1496 m. ² Bogdanas Bytautaitis	Pardavė ir dovanoję žmogų „Mathaeum Maczowicz in villa Myenczukowycz“	–	Žr. <i>KD</i> , nr. 444
7. XV a. pab.–XVI a. pr.? Stanislovas Keliuotis („Kyeloczys“)	Pardavė žemę su gervuogynu prie Kenos	–	–
8. 1486 07 10 Mykolas Petraškevičius („Piotraskowicz“)	Pardavė lauką „Nowyny w Polczjach penes Gowdoyczow“	–	<i>KD</i> , nr. 347
9. 1483 m. Aleksijus Valčkavičius („Wolczkowycz“)	Pardavė savo lauką prie Kenos upės	–	<i>KD</i> , nr. 333
10. XV a. pab.–XVI a. pr.? Stanislovas Motiejaitis („Maczyeyewycz“)	Pardavė savo pievą, įsiterpusią tarp Kenos upės ir Daržėnų („Dorshany“) gervuogyno	–	–
11. XV a. pab.–XVI a. pr.? Juška Jonavičius („Josko Janowicz“)	Padovanojo („užrašė“) Vilniaus pranciškonams savo žemės sklypą, buvusį netoli Kenos upės	–	–
12. 1486 m. Motiejus Vaišnoravičius („Wysnyarowycz“)	Pardavė du laukus „Nowiny“ su kitomis naudmenomis	–	<i>KD</i> , nr. 355
13. XV a. antra pusė. Martynas, Vilniaus arklidininkas	Padovanojo („užrašė“) 10 kviečių statinių ir kitas natūrinės duokles	–	–
14. 1479 09 26 Stankus, Martyno arklidininko sūnus	Padovanojo („užrašė“) 4 duoklininkus Zasčiūnų kaime	LMAVB RS, f. 6–53	<i>KD</i> , nr. 313
15. 1509 m. Kotryna Skilandienė, Ona, Elena ir Anastasija, Martyno arklidininko dukterys	Padovanojo („užrašė“) dar 4 duoklininkus iš to paties Zasčiūnų kaimo	LMAVB RS, f. 6–94	Row. 1999, p. 116–117
16. XV a. pabaiga? Mykolas Petraškevičius („Pyotrashewicz“)	Padovanojo („užrašė“) savo žemę Kenoje	–	–
17. XV a. pab.–XVI a. pr.? Juška Stanevičius, Juška Diegelis Mickaitis („Myczkowycz“) ir Anastasija Jurgienė	Pardavė žemę su gervuogynais prie Kenos upės „pelkės“	–	–
18. XV a. pab.–XVI a. pr.? Albertas Mykolaitis	Pardavė savo daržą „Melwytowska“ su kitomis naudmenomis	–	–

² Taip datuoja *KD* leidėjai.

19. 1491 m. Mikalojus, Nekrašas, Bogdanas (broliai)	Pardavė savo pievą	–	<i>KD</i> , nr. 373
20. 1496 05 08 Bogdanas Bytautaitis	Pardavė už pusę kainos 6 duoklininkus, gyvenusius prie Kenos upės	–	<i>KD</i> , nr. 441
21. 1471 11 15 Ivoška Svirplevičius („Swy- erbkwicz“ plg. dok. nr. 25)	Pardavė žemę „Dubrowa“, buvusią prie Kenos upės	–	<i>KD</i> , nr. 274
22. 1444 02 25 Bazilijus Vaska Sakaitis	Padovanojo 10 statinių kviečių ir kitų natūrinių duoklių iš kaimo „Mynkowo“	LMAVB RS, f. 6–29	<i>KD</i> , nr. 177
23. 1487 09 04 Jonas Vaišnoravičius	Pardavė žemę vietovėje „Novini“	–	<i>KD</i> , nr. 359
24. 1496 02 26 Boguslavas, Jackus, Juška, broliai Laucevičiai („Lonsc- ziwyczy“)	Pardavė pievą prie Kenos upės	–	<i>KD</i> , nr. 436
25. 1482 m. Ivoška Svirplevičius (plg. dok. nr. 21)	Pardavė pievą prie Kenos upės	–	<i>KD</i> , nr. 326.
26. 1483 m. Bogdanas Bytautaitis	Pardavė dalį savo pievos, o kitą – padovanojo	–	<i>KD</i> , nr. 334
27. 1489 m. Jonas Vaišnoravičius	Pardavė savo pievą Dargiliškių lauke	–	<i>KD</i> , nr. 365
28. 1488 05 10 Mykolas Petraškevičius	Padovanojo savo palivarką „Dambrowa“	–	<i>KD</i> , nr. 360
29. 1496 03 12 Mykolas Mišovičius	Pardavė savo pievą prie Kenos upės	–	<i>KD</i> , nr. 437
30. 1500 08 12 Grigalius Jogailaitis	Pardavė savo pievą	–	<i>KD</i> , nr. 472
31. Apie 1500 08 12 Grigalius Jogailaitis	Padovanojo („užrašė“) Martyną Videvičių su visais jo broliais, žmona, vaikais ir visomis jo valdomis	–	<i>KD</i> , nr. 473 (fragmentas)
32. XV a. pab.–XVI a. pr.? Stanislovas Miševičius ir jo žmona Kotryna Zalieliva	Padovanojo („užrašė“) savo pievą prie Kenos mainais į kitą pievą	–	–
33. XV a. pab.–XVI a. pr.? Paulius Motiejaitis, jo sūnus Simonas	Pardavė žemės valdą Kenoje	–	–

34. XV a. pab.–XVI a. pr.? Jonas Stanevičius („Stawyewycz“) ir jo tėvas	Pardavė savo gervuogyną Kenoje	–	–
35. XV a. pab.–XVI a. pr.? Stanislovas Motiejaitis Ke- liuotis („Kyedacziss“)	Pardavė savo žemę su gervuogy- nu Kenoje	–	–
36. XV a. pab.–XVI a. pr.? Stanislovas Motiejaitis Keliuotis („Kyedoczys“)	Pardavė Kenoje buvusią žemę, kurioje jau gyveno vienuolynui priklausantis žmogus	–	–
37. XV a. pab.–XVI a. pr.? Paulius Motiejaitis ir jo brolis Stanislovas	Pardavė dvi pievas Kenoje	–	–
38. XV a. pab.–XVI a. pr.? Paulius Motiejaitis ir jo brolis Stanislovas	Pardavė pievą prie Kenos upės	–	–
39. XV a. pab.–XVI a. pr.? Juška Mickaitis („Myxo- wicz“, plg. dok. nr. 17) ³	Pardavė pievą prie Kenos upės „ežero“	–	–
40. XV a. pab.–XVI a. pr.? Paulius Motiejaitis, jo sūnus Simonas	Pardavė žemę buvusią valdoje „Dubrowa“	–	–
41. XV a. pab.–XVI a. pr.? Paulius Motiejaitis, jo sūnus Simonas	Pardavė žemę su mišku prie Kenos „pelkės“, priklausančios vienuolynui	–	–
42. XV a. pab.–XVI a. pr.? Jonas Vieprkovičius, Vil- niaus miestietis	Pardavė pievą, priklausiusią jo tėvoninei valdai „Peterekiski“ in Kyani, prie Kenos	–	–
43. XV a. pab.–XVI a. pr.? Tomas Jurgaitis, jo žmona ir Stanislovas Mackevičius („Maczkowicz“)	Pardavė savo Daržų („Dorzy“) mišką, buvusį prie Kenos upės	–	–
44. XV a. pab.–XVI a. pr.? Juška Mickaitis	Padovanojo mišką su žeme, va- dinta „Dubrowa“, Kenoje	–	–
45. XV a. pab.–XVI a. pr.? Paulius Motiejaitis ir jo sūnus Simonas	Pardavė savo žemę Kenoje	–	–

³ Pavardės forma „Miksovičius“ nebūtinai turi būti traktuojama kaip klaidingai užrašyta. LDK buvo žmonių, turėjusių tokią pavardę, žr. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4*, nr. 1.3, p. 29.

46. XV a. pab.–XVI a. pr.? Mickus ir Ivoška (?) „Miczkonis et Iwaskonis“ ⁴⁴	Pardavė savo pievą Kenoje	–	–
47. XV a. pab.–XVI a. pr.? Stanislovas Motiejaitis	Pardavė jam priklausiusį Joną Aleksaitį su jo sūnumi Martynu ir jo valdomis	–	–
48. XV a. pab.–XVI a. pr.? Jonas Stanevičius ir jo brolis Juška	Pardavė savo daržą prie Kenos patvankos galo	–	–
49. XV a. pab.–XVI a. pr.? Motiejus Durovičius	Pardavė savo daržą Kenoje	–	–
50. XV a. pab.–XVI a. pr.? Anastasija Jurgienė ir jos sūnus Petras	Pardavė savo daržą Kenoje	–	–
51. XV a. pab.–XVI a. pr.? Paulius Motiejaitis	Pardavė du daržus Kenoje	–	–
52. XV a. pab.–XVI a. pr.? Juška Mickaitis („Mixowicz“) ir Juška Stanevičius	Pardavė Daržų mišką su žeme Kenoje	–	–
53. XV a. pab.–XVI a. pr.? Mačkus („Maczko“) Andruškevičius iš Bajorų kaimo	Pardavė jam burtų keliu atitekusią miško dalį Kenoje	–	–
54. 1468 03 29 Lukas, Vilniaus miestietis ir burmistras, su savo žmona ir vaikais	Padovanojo Lukėnų (Ribiškių) valdą	LMAVB RS, f. 6–42	KD, nr. 248
Pranciškonų vikaro Jurgio teigimu, kitų nuosavybės teises patvirtinančių dokumentų jis negalėjo pateikti, nes jie esą pražuvo dėl jo pirmtakų nerūpestingumo...			

⁴ Šių asmenų tapatybė neaiški. Galbūt tai Juška Mickaitis (šio priedo dok. nr.: 39, 44, 52) ir Ivoška Svirplevičius (šio priedo dok. nr.: 21, 25).

Nr. 3

1522 m. nepateiktų patvirtinti dokumentų išsklotinė

Data, autorius (dokumento išdavėjas)	Dalyko esmė (pranciškonų naudai): valdos, naudmenos, asmenys, kasmetinės duoklės	Rankraštis	Skelbta
1. 1410 12 06 Stanislovas Čupurna, didysis maršalas	Fundavo koplyčią prie Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir ją aprūpino pajamomis	–	<i>KD</i> , nr. 54
2. 1422 07 16 Vilniaus miestietis Volochas ir jo žmona Darata	Padovanojo pievą prie Nemėžos upelio	LMAVB RS, f. 6–11	<i>KD</i> , nr. 82
3. 1436(?) 07 01 Konradas Kučukas	Skyrė saiką medaus, 10 statinių („vasa“) kviečių iš Dokudavos kaimo	LMAVB RS, f. 6–18	<i>KD</i> , nr. 148
4. 1437 04 19 Jonas Goštautas ir Darata	Skyrė 20 statinių rugių, 1 karvę, 1 paršą, 1 kapą grašių iš Geranainių dvaro	LM-80, l. 386–386v	<i>KD</i> , nr. 149a (reg.)
5. 1437 06 24 Daugėla Girdavičius ir jo žmona Elena („Oluška“)	Skyrė kviečių duoklę iš kaimo „Scarini“ prie Varno ežero	LMAVB RS, f. 6–19	<i>KD</i> , nr. 150
6. 1439 08 01 Jurgis ir Stanislovas Radvilaičiai	Skyrė rugių, kviečių, grikių dešimtinę iš Pamusio (Musninkų) dvaro	LMAVB RS, f. 6–21	<i>KD</i> , nr. 153
7. 1440 10 21 Aleksandras Mantautas, jo žmona Elena, sūnūs Mykolas, Jonas Tautvilas, Baltramiejus ir Konradas	Skyrė 20 statinių rugių ir 1 karvę iš Arlaukiškių kaimo	LMAVB RS, f. 6–25	<i>KD</i> , nr. 167
8. 1441 07 19 Martynas Motiejaitis, jo žmona Margarita, vaikai Stanislovas, Mykolas, Andrejus, Mikalojus, Ona, Elena, Anastasija	Skyrė dešimtinę iš Račkiškių palivarko	LMAVB RS, f. 6–26	<i>KD</i> , nr. 169
9. 1443 07 13 Svyrių kunigaikštis Jonas Grigas („Krygas“), jo žmona Darata	Skyrė javų ir grikių duoklę iš Medilo	LMAVB RS, f. 6–28	<i>KD</i> , nr. 176
10. 1446 03 08 Jonas Koniuchas, jo žmona Margarita ir vaikai	Skyrė 9 statines kviečių, 1 statinę žirnių ir 1 paršą iš kaimo „Schastowo“	LMAVB RS, f. 6–30	<i>KD</i> , nr. 182

11. 1449 09 28 Darata (kitaip Sonka) ir jos sūnus Talimantas, Svyrių kunigaikštis	Skyrė dešimtinę iš Medilo	LMAVB RS, f. 6–31	<i>KD</i> , nr. 195
12. 1450 10 16 Laurynas (kitaip Sobol), jo žmona Elzbieta ir sūnūs Vaska bei Motiejus	Skyrė dešimtinę kviečių, žirnių ir 1 paršą	LMAVB RS, f. 6–33	<i>KD</i> , nr. 199
13. 1452 m., Trakeliai Magdalena (Jaginto našlė) ir jos sūnūs Rimvydas, Sačkus, Mykolas	Padovanojo palivarką „Nespyciskiy“	<i>KD</i> leidėjų naudotas kun. H. Marmerto nuorašas	<i>KD</i> , nr. 212
14. 1468 07 07 Butkus Jackaitis, jo žmona Anastasija, sūnūs Mikalojus, Leonardas ir Stanislovas	Skyrė 5 statines kviečių ir tiek pat statinių daržovių bei 1 paršą	LMAVB RS, f. 6–43	<i>KD</i> , nr. 256
15. 1468 07 07 Jonas Goštautaitis, Petro sūnus, žmona Kotryna	Skyrė 10 statinių įvairių grūdų bei daržovių ir 1 paršą iš kaimo „Olszowo“	LMAVB RS, f. 6–44	<i>KD</i> , nr. 257
16. 1472 07 05 Mykolas Daniuševičius, Svyrių kunigaikštis, ir jo sūnus Bagdonas	Užrašė dešimtinę iš Kościenievičių kaimo	LMAVB RS, f. 6–48	<i>KD</i> , nr. 276
17. 1475 11 03 Petras Goštautaitis, jo žmona Kotryna	Užrašė 20 statinių grūdų iš dvarų „Byala“ ir „Szryebna“	LMAVB RS, f. 6–52	<i>KD</i> , nr. 294
18. 1478 05 08 Petras Daunavičius, Vilniaus miestietis, ir jo sūnus Mykolas	Įkeitė savo pievą prie Kenos upės Vilniaus pranciškonų vikarui Jonui už 4 kapas Prahos grašių	–	<i>KD</i> , nr. 308 ¹
19. 1483 09 26 Sofija (Sonka), Ivoškos Svirplevičiaus našlė	Užrašė dešimtinę iš Dubnikų dvaro	LMAVB RS, f. 6–56	<i>KD</i> , nr. 329
20. 1483 m. Jurgis Goštautaitis, jo motina Liudmila ir žmona Margarita	Užrašė 10 statinių kviečių, 1 paršą ir 1 statinę žirnių iš Varno (?) („Wyrnow“) dvaro	–	<i>KD</i> , nr. 335 ²

¹ *KD* leidėjai pažymi, kad neminimas 1522 m. privilegijoje.

² *KD* leidėjų nuomone, šis dokumentas – falsifikatas. Net ir tuo atveju, jeigu ši nuomonė pasirodytų teisinga, reikia atsižvelgti į tai, kad falsifikatuose minimi dalykai dažnai fiksuoja realią padėtį.

21. 1484 02 15 Kotryna Mantautienė (Mantautaitė?) ³	Testamentu užrašo 2 pievas, įsigytas už 4 kapas numatant galimybę tik jos vyrui jas išsipirkti	–	<i>KD</i> , nr. 339
22. 1486 04 10 Vaclovas Mangirdaitis, jo brolis Aleksandras, jo sūnėnas Stanislovas Budilovičius ir pastarojo sūnus Andriejus	Užrašė 2 žmones, medaus puodynę, 3 paršus, 9 statines kviečių	LMAVB RS, f. 6–60	<i>KD</i> , nr. 346
23. 1495 07 21 Jukna Laurinavičius, Vilniaus vaitas, jo sūnūs Bernardas (kanauninkas), Mikalojus, Andrejus, Jokūbas, dukterys Sofija, Margarita, Ona	Pardavė savo daržą prie kelio, vedančio Molio kalno link	LMAVB RS, f. 6–70	<i>KD</i> , nr. 433
24. 1498 05 15 Petras Radvilaitis, pakamaris	Padovanojo 6 kapas grašių Šv. Mikalojaus bažnyčios statybos darbams	–?	<i>KD</i> , nr. 454 ⁴
25. 1499 07 01 Barbora Bohumilova, jos sūnūs Mikalojus ir Izaijas	Pardavė už 100 kapų grašių (iš kurių 40 padovanojo) savo žemę „Lorkowszczyzna“, buvusią netoli Vilniaus, prie kelio, vedusio Krokuvos kryptimi	–	<i>KD</i> , nr. 463
26. 1499 08 13 Julijona Duchna, Bielsko seniūno Bartošo Mantauto našlė	Testamentu skiria jai priklausančias pinigines pajamas ir 5 vaško akmenis	–	<i>KD</i> , nr. 465
27. 1501 02 01 Logvinas Savičius, Aksentijus Jermalovičius, Klimas Vaskovičius ir jų žmonos Tatjana, Elena, Anastasija (miestiečiai?)	Pardavė už 40 kapų 4 žemes Vokės apylinkėse	LMAVB RS, f. 5–3	<i>KD</i> , nr. 480

³*KD* leidėjų nuomone, ši Kotryna tas pats asmuo, nors vieną kartą įvardijama kaip „Monthussowna“ (*KD*, nr. 273), kitą – kaip „Montuschowna“ (*KD*, nr. 339).

⁴*KD* leidėjai mini, kad šis ant popieriaus surašytas dokumentas gerai išsilaikęs ir saugomas Vilniaus kapitulos archyve. Mums jo, bent kol kas, nepavyko aptikti.

THE FIRST PATRONS OF VILNIUS FRIARS MINOR
CONVENTUAL: A STUDY OF KING SIGISMUND
THE OLD'S CHARTER OF 1522

Darius Baronas

Summary

On 3 December 1522, the King of Poland and the Grand Duke of Lithuania Sigismund the Old issued a charter whereby he confirmed all donations and emoluments granted by his predecessors, by magnates, boyars, and townspeople to the Franciscans of Vilnius established there in about 1387. The documents were brought to the royal attention by prior George of Cracow who asserted that he managed to collect only 54 ones, while the rest must have perished due to the lack of care on the part of his own predecessors. Fortunately, the prior was not right as no less than 27 additional documents did survive to this day. The analysis of all of them (81) allowed us to break down the patrons into such groups as grand dukes 4 (4.9%), magnates 15 (18.5%), boyars 55 (67.9%), and townspeople 7 (8.6%). It was then possible to establish what kind of relations and by what families were maintained between lay people and friars. It has turned out that grand dukes and magnates provided only grants and did this up to the mid-15th century, while townspeople and boyars displayed a more variegated pattern of relations ranging from grants to sales for real price to sales below the real value. The most intense relations between the friars and the boyars started sometime in the mid-15th century, and this correlates well with the advancement of boyars as founders and patrons of churches and undertakers of other charitable activities. The charter of 1522 contains information relevant to the establishment of the mother-house of the Lithuanian Franciscans and its subsequent rise to prominence. It also displays data valuable in terms of historical geography and persons involved. The reason for the making of this charter is to be viewed in the attempts of the Franciscans to safeguard their holdings around the manor of Kena and inside Vilnius by having them declared to be exempt from secular authorities and placed under the regime of ecclesiastical immunity. This concern was timely enough as the movement of Protestant Reformation was gathering pace in German lands and was already felt in this part of Europe as well.

Appendix 1 contains a critical edition of this hitherto unpublished charter. Its original is kept in Cracow, at Biblioteka Naukowa PAU i PAN – Ms. 481.